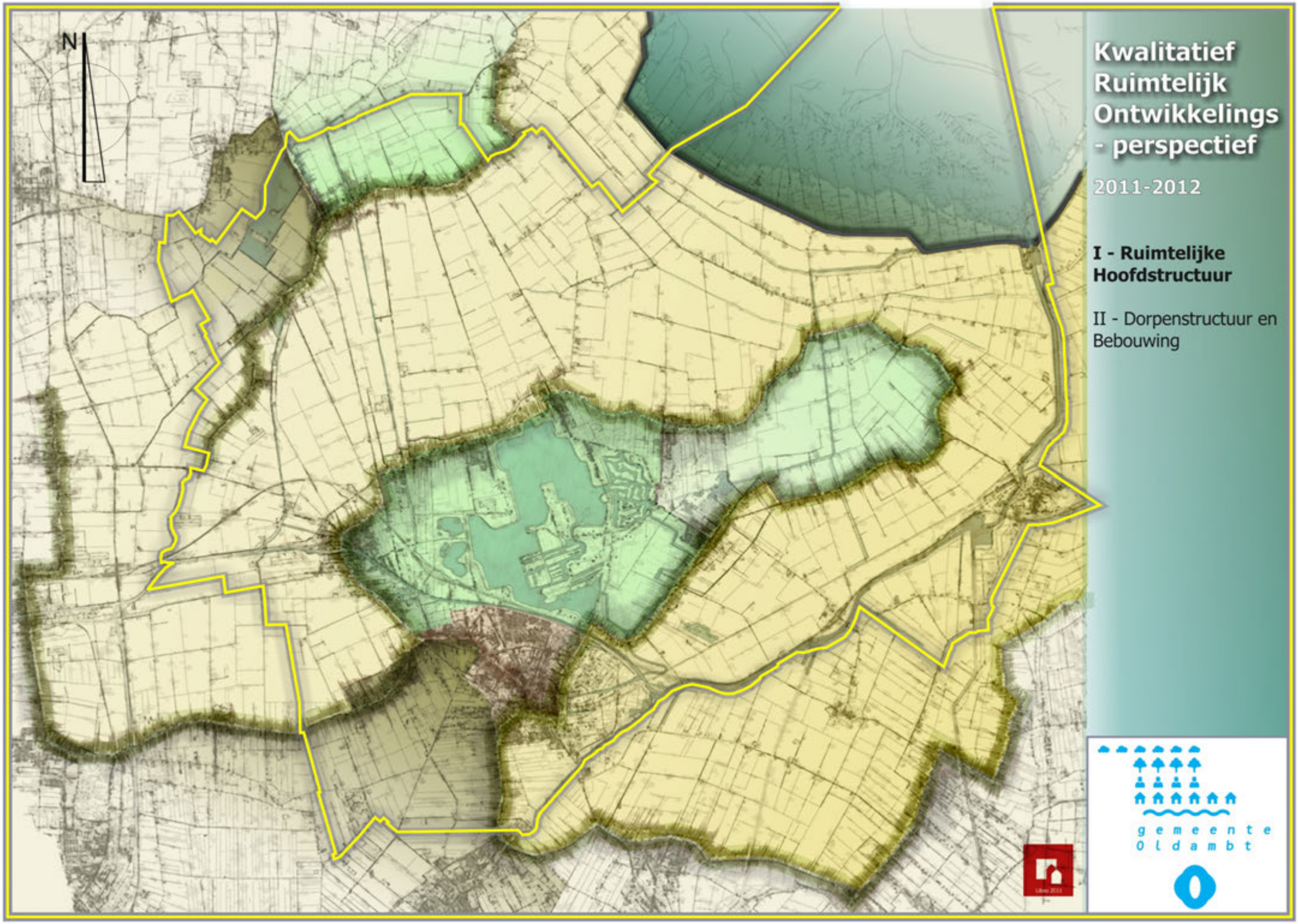
N
Kwalitatief
Ruimtelijk
Ontwikkelings
- perspectief
2011-2012
I - Ruimtelijke
Hoofdstructuur
II - Dorpenstructuur en
Bebouwing
gemeente
Oldambt

Inleiding en gebruiksaanwijzing

Voor u ligt deel I van het 'Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief' van het Oldambt. Dit perspectief is een ruimtelijk document, bedoeld als **ruimtelijk kwalitatief regiekader** bij de ontwikkeling van structuurvisies, bestemmingsplannen, omgevingsinrichtingsplannen, erfgoednota's en welstandsplannen van de gemeente Oldambt. Het verbeeldt en verwoordt de ruimtelijke ontstaansgeschiedenis van het Oldambt, het benoemt en waardeert de ruimtelijke kernkarakteristieken van dit gebied en het benoemt regieaanwijzingen hoe hiermee om te gaan bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. En dit op elk schaal niveau: het landschap en de te onderscheiden hoofdgebieden daarin, de ruimtelijke bebouwingslinten, alsmede de dorpen en steden en de bebouwing daarin.

Het ontwikkelingsperspectief is tot stand gekomen dankzij een open, intensieve en creatieve coproductie van zeer betrokken mensen. Mensen, die beroepshalve betrokken zijn bij ruimtelijke ordening en cultureel erfgoed. Landschapsdeskundigen, erfgoeddeskundigen, stedenbouwkundigen, architecten en beleidsmedewerkers ruimtelijke ordening vanuit drie organisaties: gemeente, provincie en Libau. Het perspectief integreert dan ook al deze beleidsvelden in één ruimtelijk document en op alle schaalniveaus.

Deel I (dit deel), de "Ruimtelijke Hoofdstructuur", verwoordt en verbeeldt vooral de ruimtelijke hoofdstructuur (ontstaan, beschrijving, waardering en regieaanwijzingen) van het landschap en de daaruit ontstane nederzettingspatronen. De inhoud hiervan kan met name ingezet worden als ruimtelijk regiekader bij alle ruimtelijke ingrepen op landschaps- of dorpsniveau, alsmede bij de ontwikkeling van structuurvisies, bestemmingsplannen, cultureel erfgoedbeleid en inrichtingsbeleid betreffende de openbare ruimte.

Het andere deel (deel II), de **"Dorpenstructuur en Bebouwing"**, verwoordt en verbeeldt vooral de bebouwingsstructuren, de cultuurhistorische waarden en de regieaanwijzingen op nederzettings- en bebouwingsniveau. De inhoud hiervan kan met name ingezet worden als ruimtelijk regiekader bij alle ruimtelijke ingrepen op dorps- en straatniveau, alsmede bij de ontwikkeling van bestemmingsplannen, culturele erfgoedplannen, bebouwingsplannen, herstructureringsplannen, welstandsplannen en inrichtingsplannen betreffende de openbare ruimte .

Kwalitatief Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief Oldambt 2011-2012 (Deel I)

Inhoud

Hoofdstuk 1 - Ruimtelijke Hoofdstructuur

Hoofdstuk 2 - Wiede Leegte

Hoofdstuk 3 - Dollardrand

Hoofdstuk 4 - Schiereiland van Winschoten
- Oldambtmeerland
- Winschoten

Hoofdstuk 5 - Kwelder en Zeedijk

Bijlage - Literatuurlijst

- Verklarende woordenlijst

Colofon

HOOFDSTUK 1

Ruimtelijke Hoofdstructuur

Gebiedskenmerken

Zijlijnen

Regieaanwijzingen

Gemeente Oldambt (2010)

Oldambt is meer dan een verzameling van drie voormalige gemeenten. Het Oldambt vormt van oudsher al een geografische eenheid. Oldambt is zowel een kustgemeente als een grensgemeente, met Bad Nieuweschans als poort van Groningen op het meest oostelijk gelegen puntje van Nederland. Historisch-geografisch wordt het gebied getekend door de worsteling tegen het water. Het door de mens ingerichte polderlandschap getuigt van de geschiedenis van bedijkingen en inpolderingen van gebieden die door de Dollard waren overstroomd. Het Oldambt behoort vanwege zijn unieke landschappelijke waarden tot de Belvedèregebieden.

In de context van een steeds drukker wordend Nederland neemt het open, grootschalige polderlandschap van het Oldambt in waarde toe. Hier is nog volop ruimte, schone lucht en nachtelijk duister. De identiteit van het Oldambt wordt nog altijd bepaald door de bijzondere ontstaansgeschiedenis. In het gebied zijn de gevolgen zichtbaar van een zachte transformatie waarbij liefhebbers van cultuur en erfgoed de betekenisvolle plekken in het gebied weten te vinden. Cultuurtoerisme neemt inmiddels een belangrijke plaats in binnen de toeristisch-recreatieve sector.

De buitendijkse kwelders, tot aan de aanleg van de Carel Coenraadpolder in 1924 stelselmatig ingepolderd, worden tegenwoordig gewaardeerd vanwege de belangrijke natuurwaarden. Het totale waddengebied heeft de status van werelderfgoed. Het buitendijkse deel van de waddenkust wordt bovendien beschermd als Natura 2000 gebied.

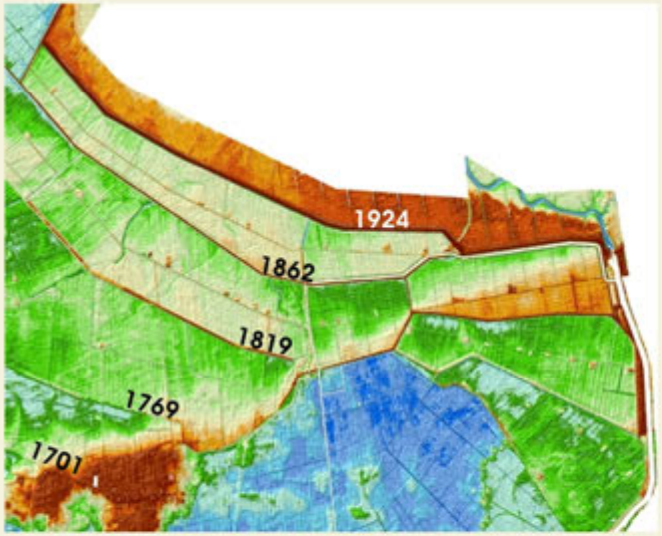

uitsnede van Hoogtekaart met data van inpolderingen

Oldambt is Nederlands jongste watergemeente. Vanaf de jaren negentig is getekend aan de herinrichting van het binnengebied tussen de plaatsen Winschoten, Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde en Beerta. Opnieuw vormt water een cruciale factor. Doel van de aanleg van het Oldambtmeer en de Blauwestad is het creëren van zelfstandige regionale potenties: het aantrekken van nieuwe inwoners, het versterken van het voorzieningenniveau in de regio en het stimuleren van toeristisch-recreatieve ontwikkelingen. Vanaf 2005 wordt het water ingelaten in het Oldambtmeer, een meer groter dan het Sneekermeer en met uitgestrekte natuurgebieden.

De komst van de Blauwestad en het Oldambtmeer heeft geleid tot sturing om te komen tot één gemeente rond het Oldambtmeer. Uit de oude gemeenten Reiderland, Scheemda en Winschoten ontstaat op 1 januari 2010 de gemeente Oldambt. De nieuwe gemeente profileert zich als de jongste watergemeente van Nederland, een eigentijdse graanrepubliek en met ruimte voor pionieren, met name met betrekking tot gezondheid en recreatie.

Oldambt - bewogen sociale geschiedenis

Het landschap en de historische bebouwing in het Oldambt getuigen van het verleden als 'graanrepubliek'. Op de vruchtbare Dollardklei ontstaat een akkerbouwgebied bij uitstek. Het zogeheten beklemrecht, een typisch Groninger erfpachtsysteem met een vaste pachtsom, heeft hiertoe bijgedragen. Door het beklemrecht is er vrijheid van bedrijfsvoering en loont het grasland te scheuren om meer intensieve vormen van landbouw mogelijk te maken. Bovendien blijven de landerijen bij elkaar doordat er bij vererving altijd maar één nazaat het bedrijf overneemt. In deze welvarende 'boerenrepubliek' nemen de tegenstellingen toe; boeren ontwikkelen zich tot hereboer, vooral tijdens de 'champagnejaren' (periode 1850-1880). In de bloeiende akkerbouw neemt het werk voor de landarbeiders wel toe, maar ook de mate van seizoensgebondenheid. Gevolgen zijn onder meer lagere lonen en het vertrek van inwonend personeel naar eenvoudige arbeiderswoningen. Deze woningen staan in sterk contrast met de imposante boerderijen. De steeds groter wordende sociale scheiding leidt op den duur tot allerlei opstanden en stakingen, en de opkomst van het communisme.

Door mechanisatie daalt de werkgelegenheid in de landbouw. Vanaf het einde van de negentiende eeuw daalt vervolgens ook de bevolkingsomvang in typisch agrarische gemeenten als Beerta, Nieuwolda, Midwolda en Finsterwolde. Landarbeiders trekken naar de grotere plaatsen in de regio, zoals Delfzijl en Winschoten, om daar in de industrie te gaan werken. Ook Scheemda en Nieuweschans krijgen industrie. Winschoten ontwikkelt zich tot het regionale centrum voor bestuur, handel en industrie, waarbij de aanleg van infrastructurele werken van groot belang is. Tussen 1859 en 1947 groeit het aantal inwoners van Winschoten dan ook sterk.

Winschoten circa 1830

Winschoten circa 1930

Vanaf het einde van de jaren zestig verdwijnt de (stro)kartonindustrie goeddeels. Ook de werkgelegenheid in de landbouw neemt in deze periode verder af door rationalisatie en schaalvergroting. Samen resulteren deze ontwikkelingen in een snelle toename van de werkloosheid in het Oldambt en afname van de bevolking. De Eems Dollard Regio wordt doelgebied van het regionale stimuleringsbeleid vanuit de Rijksoverheid. De regio heeft te kampen met de gevolgen van vergrijzing en krimp van de bevolking; het op peil houden van het voorzieningenniveau vormt een uitdaging. Vanuit het gebied zelf zijn recentelijk het Oldambtmeer en de Blauwestad ontwikkeld om een nieuwe impuls te geven aan de leefbaarheid.

Oriëntatie kaart

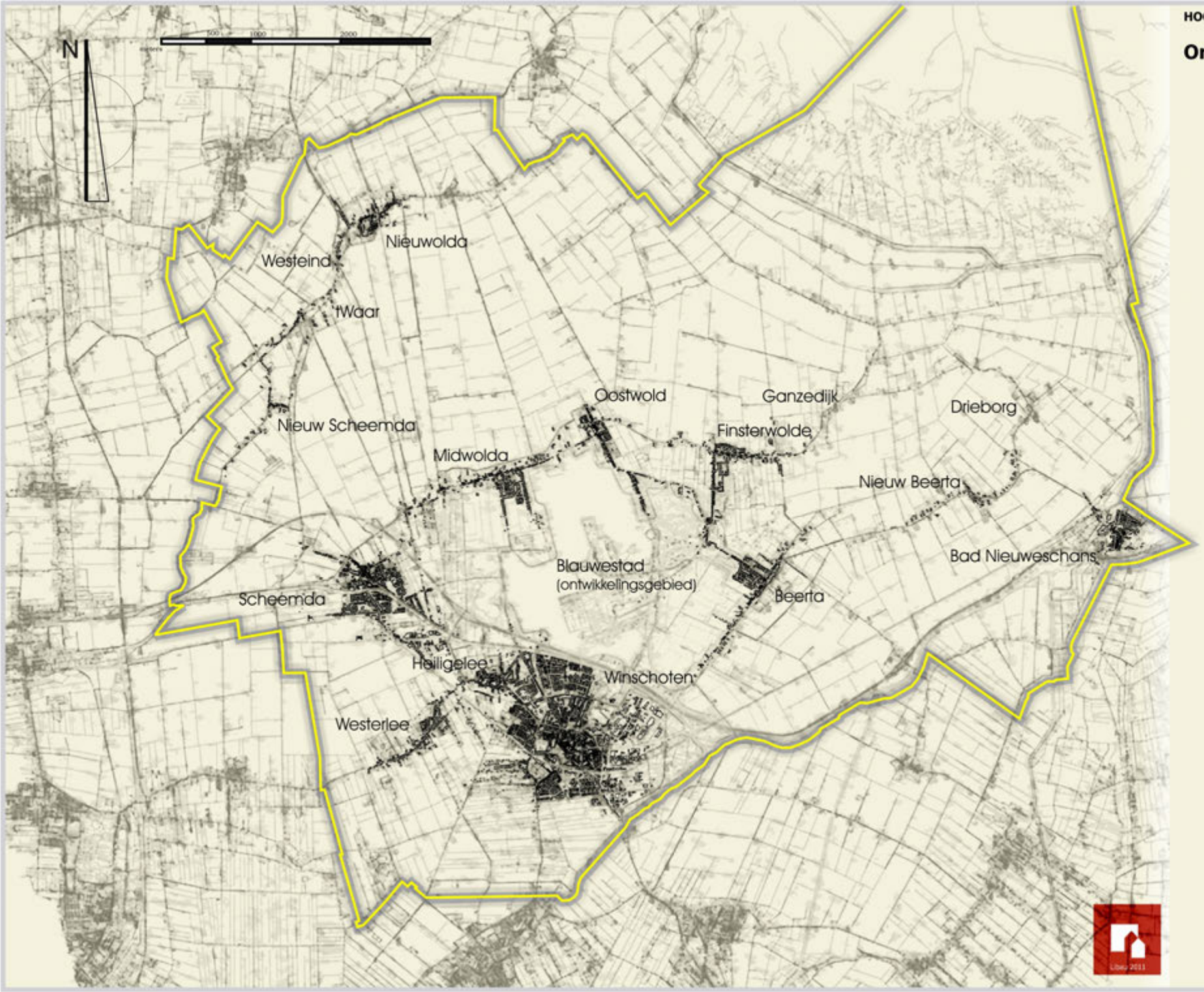

Nederzettingenpatroon

Het nederzettingenpatroon hangt samen met de ontginning van het landschap. Kenmerkend voor het nederzettingenpatroon in het Oldambt is de krans van wegdorpen op het zogeheten Schiereiland van Winschoten met daaromheen het schaars bebouwde weidse polderlandschap van de Wiede Leegte. De nederzettingen Westerlee, Heiligerlee, Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde, Beerta en Winschoten liggen grotendeels op pleistocene zandruggen die al vanaf de tiende of elfde eeuw zijn bewoond. De bebouwing in wegdorpen is geconcentreerd langs een hoofdweg die de natuurlijke ondergrond volgt.

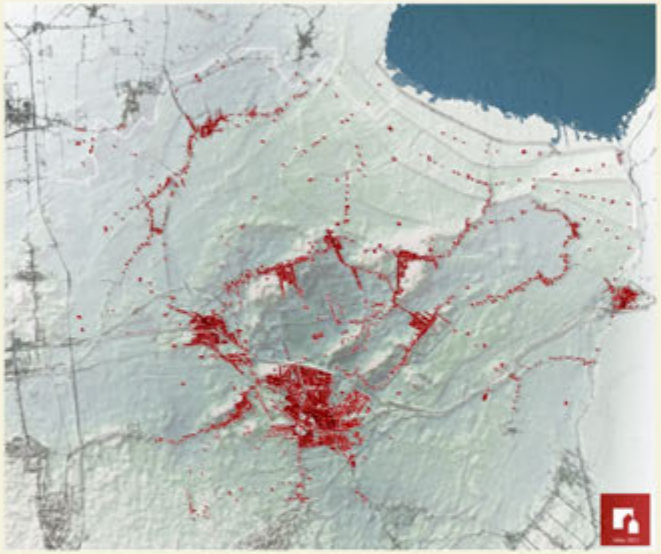

Hoogtekaart met in rood het nederzettingenpatroon

De uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland toont de boog van ruggen op het Schiereiland van Winschoten die een komvormige laagte omsluit. De komvormige laagte is altijd dun bevolkt gebleven.

Rond het Schiereiland van Winschoten heeft lange tijd een uitgestrekt veengebied gelegen. Vanaf de middeleeuwen wordt het landschap nadrukkelijk gevormd door de mens; het veengebied wordt geleidelijk ontgonnen en omgezet in landbouwgrond volgens het principe van de opstrekkende verkaveling.

Deze veenontginningen zijn echter niet de oudste nederzettingen in het Oldambt. De noordoostelijke rand, de oeverwal langs de Eems, kent een nog oudere bewoningsgeschiedenis. Ook dit gebied is aanvankelijk ongeschikt voor bewoning. Pas circa 700 jaar v. Chr. zijn de kwelders zo hoog opgeslibd dat bewoning mogelijk wordt. Ter bescherming tegen het water werpen mensen wierden op; het gebied maakt deel uit van het wierdenlandschap. Omstreeks het jaar 1000 wordt begonnen het water te keren door het opwerpen van dijken en kaden. De afwatering stagneert rond 1200 door de opslibbing van de Waddenkust en de Fivelboezem en het inklinken van de veengronden in het achterland. Door het graven van kanalen wordt een nieuw afwateringssysteem gemaakt.

Vanaf de 14e eeuw komen steeds vaker overstromingen voor. Door de Dollardinbraken wordt de oeverwal met het wierdenlandschap grotendeels weggeslagen. Het uitgestrekte veengebied achter de

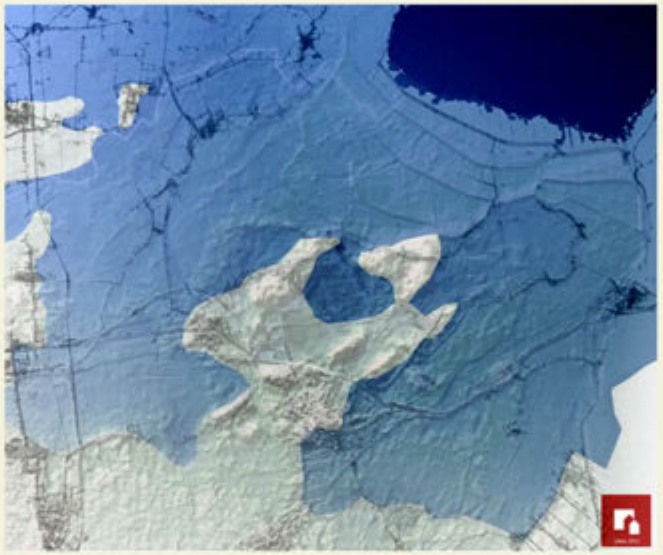

Overstromingsgebied begin zestiende eeuw

oeverwal wordt in tweeën verdeeld, een oostelijke en westelijke boezem rond het Schiereiland van Winschoten. Aan het begin van de 16e eeuw bereikt het water het hoogste peil en staan de gronden tot aan het hoger gelegen Schiereiland van Winschoten onder water. Have en goed worden verplaatst naar hoger gelegen gronden; verschillende dorpen zijn een- of meermalen verplaatst, zoals Midwolda, Oostwold en Scheemda. Daarnaast is een groot aantal dorpen verdwenen.

Vanaf het begin van de 16e eeuw wordt begonnen met de herovering van land op de zee. Het opslibbingsproces van de Dollardboezems verloopt vrij snel. Met tussenpozen van ongeveer 40 jaar worden de kwelders systematisch ingedijkt en ontgonnen.

De slingerende weg van Scheemda naar de Dollardkust volgt het tracé van de dijk uit 1545. Deze dijk die wordt aangelegd op de oeverwal van de Termunter Ae is de eerste die niet weer door de Dollard wordt overspoeld. Op deze dijk ontstaat de nederzettingenreeks Nieuw-Scheemda, 'tWaar, Westeind, Nieuwolda, Nieuwolda-Oost en Oostwolderhamrik. De dijk vormt de as waarlangs de gronden worden ontgonnen. De nieuwe nederzettingen vormen satellietdorpen van de oude, zoals ook uit de naamgeving van veel van de nieuwe dorpen blijkt. Nieuw-Beerta heeft een vergelijkbare ontstaansgeschiedenis als satellietdorp van Beerta. De overige dorpen in de oostelijke Dollardrand, Drieborg, Oudedijk en Ganzedijk en de buurtschappen Hongerige Wolf en Kostverloren, worden aangeduid als dijkdorpen. Voorheen

Nieuw dijken en eerste fase van inpolderingen (1545)

bewonen voornamelijk landarbeiders deze dorpen, maar ook leven mensen van de visvangst op de Dollard.

Ruimtelijk Karakteristieke Hoofdelementen

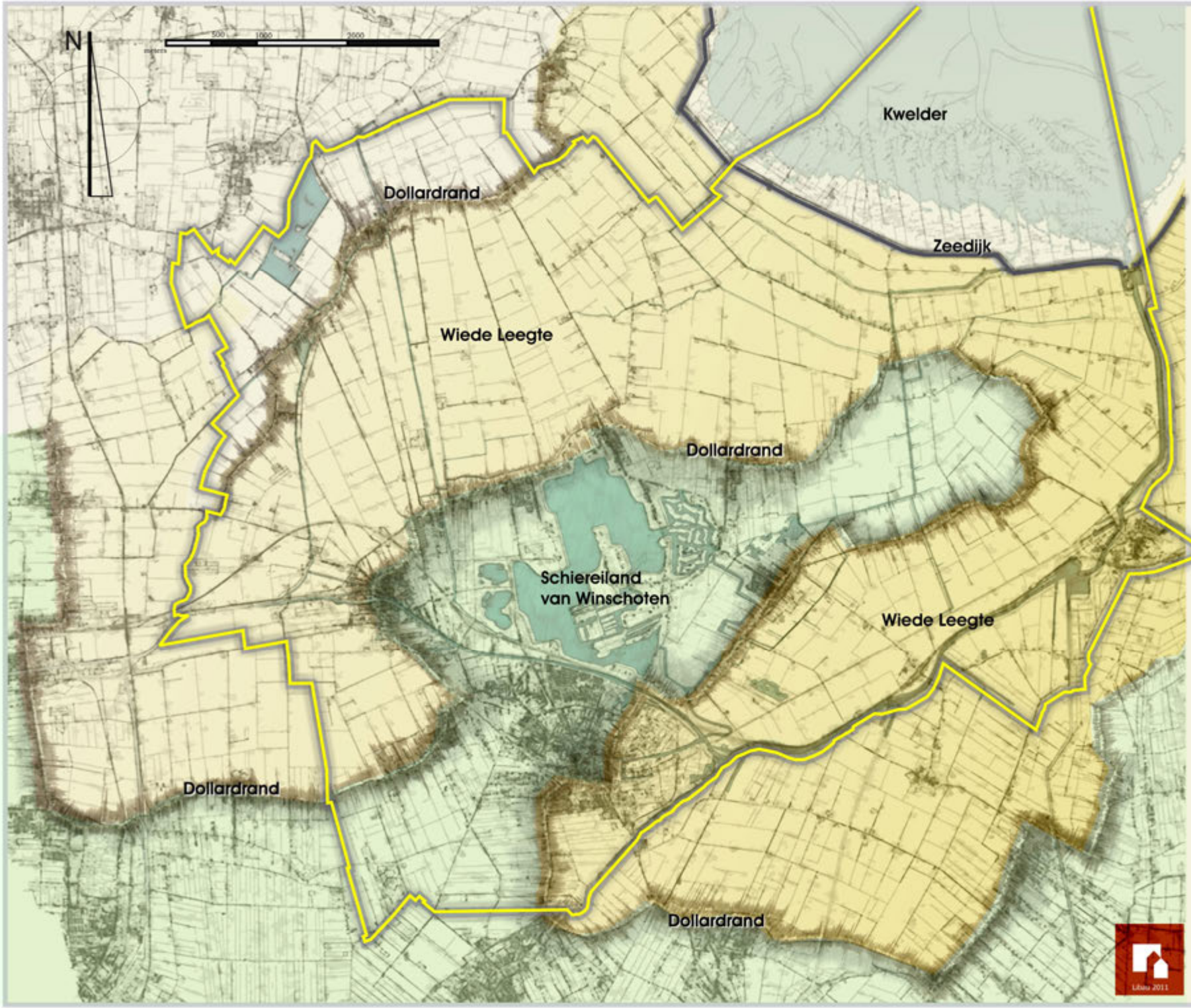

Kwelder - Gescheiden en verbonden door de Zeedijk. Kenmerken van het gebied - wadden(kust), puur natuur, onontgonnen, getijdewerking.

Zeedijk - Grens/verbinding Wiede Leegte en Kwelderland, vergezichten, waddenzeedijk

Wiede Leegte - Gescheiden door de Dollard - en Zeedijk. Kenmerken van het gebied - polderlandschap, incidentele boerderijen, weidsheid, openheid, landbouw, donker / licht.

Dollardrand - drager dorpen en boerderijen, hamrikken, groene linten, grens/overgangsgebied tussen de gebieden met scheiding en tevens verbinding.

Schiereiland van Winschoten - Gescheiden en verbonden door de Dollardrand. Kenmerken van het gebied -intimiteit, laantjes, arbeiders, dorpen, Blauwestad, groene kamers,met vensters op de Wiede Leegte

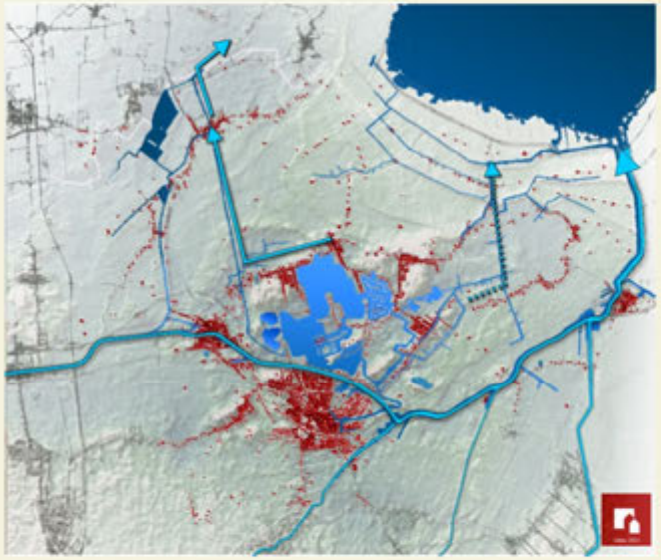

Waterhuishouding en waterverbindingen

De beheersing van de waterhuishouding vormt een belangrijk aspect van de Oldambtster cultuurhistorie. De waterhuishouding houdt primair verband met het terugveroveren van het gebied dat door de Dollard overspoeld is geraakt. De opeenvolgende inpolderingen worden systematisch aangepakt. De aanleg van dijken, het bemalen van laaggelegen veengebieden en polders en de oprichting van zijlvesten en waterschappen zijn daarbij essentieel. Nog altijd zijn sleeplijnen in het landschap herkenbaar, waarlangs de waterlopen zijn verlengd en sluizen zijn verplaatst in de richting van de Dollard.

In het Oldambt stromen de waterlopen in noordelijke richting naar zee. De oude, natuurlijke afwatering vindt plaats via een uitgebreid systeem van (getijde)riviertjes met als belangrijkste de Oude Ae, de Tjamme en de Siepsloot in het westen, en de Rensel, de Pekel A en de Westerwoldse A in het oosten. Tegenwoordig is het waterlopenpatroon over het algemeen vrij recht. Door overstromingen en opeenvolgende inpolderingen zijn veel natuurlijke waterlopen verdwenen. De nieuwe kanalen hebben een rationeel karakter. Verder zijn verschillende van de voormalige rivieren gekanaliseerd. Kenmerkend is dat het wijd verbreide netwerk van waterlopen uiteindelijk samenkomt in slechts twee, op de Dollard uitwaterende sluizen, te weten de Termunterzijl ten noorden van het Oldambt en de Nieuwe Statenzijl in het oosten.

Naast de afvoer van overtollig water dienen belangrijke waterlopen ook als vaarverbinding. Cruciaal voor de centrumpositie van Winschoten en ook de ontwikkeling van Scheemda is de aanleg van het Winschoterdiep. Dit kanaal is vanaf 1618 in fasen gegraven. Ten behoeve van de ontsluiting van de Pekelder venen wordt het Winschoterdiep in 1727 tot Winschoten verlengd. Ten oosten van de kern van Winschoten ontstaat een havengebied aansluitend aan de oude rivier de Rensel. De Rensel is via de Pekel A verbonden met de Westerwoldse A die uitkomt in de Dollard. Het Winschoterdiep is in de jaren vijftig ten noorden van Winschoten omgelegd. In het oostelijk deel van het Oldambt wordt voorzien in waterberging langs het tracé van het Winschoterdiep.

De natte kern van het schiereiland van Winschoten, waar in de achttiende en negentiende eeuw twee veenmeren worden drooggelegd, is vanaf 2005 met de komst van de Blauwestad opnieuw in een merengebied getransformeerd. Ter versterking van de toeristisch-recreatieve functie van het Oldambtmeer wordt gewerkt aan nieuwe verbindingen voor de recreatievaart, zoals de Noordelijke Vaarverbinding (ofwel de Blauwe Passage) ten noorden van Midwolda.

bron - kaartbeeld 'Rondje Groningen'

Deze vaarverbinding is een uitwerking van het 'Schetsboek Rondje Groningen' dat in 2010 door de gemeenten Oldambt, Delfzijl, Appingedam en Slochteren is vastgesteld. Het 'Rondje Groningen' is een integrale gebiedsontwikkeling met als doel het realiseren van een doorgaande vaarverbinding tussen het Oldambtmeer, het Schildmeer en de Dollard. De eerste fase in de aanleg van de Blauwe Passage is op 19 januari 2012 geopend.

Bovenregionale infrastructuur

De A7, het Winschoterdiep en het spoor maken het Oldambt tot een uitstekend bereikbaar gebied met goede verbindingen westelijk naar de stad Groningen en oostelijk naar Duitsland. De verschillende bovenregionale verbindingen liggen nagenoeg parallel en op relatief korte afstand van elkaar. Daarnaast loopt doorhet Oldambt ook een belangrijke natuurinfrastructuur: de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Tot slot zijn ruwweg langs de gemeentegrenzen de tracés van hoogspanningsleidingen aanwezig.

De EHS is een landelijk, samenhangend netwerk van natuurgebieden. Doel is het verschaffen van een groter leefgebied en betere overlevingskansen voor beschermde dieren en platen door het realiseren van onder meer robuuste ecologische verbindingen. Onderdeel van de EHS is de 'natte as' die vanuit het noorden langs het Oldambtmeer afbuigt in de richting van Duitsland, met een noordelijke uitloper naar de monding van Westerwoldse A. Ook het natuurgebied Reiderwolde in de Blauwestad maakt deel uit van de EHS.

Voor wat betreft de wegverbindingen loopt de handelsroute tussen Groningen en Duitsland van oudsher via de dorpenreeks Westerlee, Heiligerlee, Winschoten en vervolgens naar de rijksgrens via Beerta, Nieuw-Beerta en Nieuweschans. Later bestaat de belangrijkste verbinding uit de provinciale weg langs Noordbroek richting Scheemda en Winschoten. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog wordt fasegewijs de rijksweg 42, de latere A7, aangelegd. Op 6 april 1994 heeft de officiële opening plaatsgevonden van het laatste wegvak als autosnelweg door minister Maij-Weggen. Bad Nieuweschans staat als Poort van Groningen op de kaart.

Het Winschoterdiep dat via de Rensel is verbonden met de Westerwoldse A vormt sinds de aanleg in 1727 een belangrijke ontwikkelingsas in het Oldambt. Het tracé heeft door de historische kernen van Winschoten en Scheemda gelopen, maar is later meermalen omgelegd. (zie Waterhuishouding en water-verbindingen)

Op 1 mei 1868 wordt de spoorlijn tussen Groningen en Winschoten in gebruik genomen. Deze lijn is aangelegd door de Staats-spoorwegen en loopt ten zuiden van het Winschoterdiep. Een half jaar na openstelling is het mogelijk door te reizen naar Nieuweschans. In 1876 wordt de lijn doorgetrokken naar Oldenburg.

Bovenregionale Infrastructuur

Legenda

1. Vaarverbindingen - Winschoterdiep

2. Snelweg - A7 Groningen naar Duitsland

3. Spoorlijn - Groningen naar Bad Nieuweschans

4. Natuurgebieden - EHS en verbinding zones (+ zoekgebieden)

5. Hoogspanningslijnen

REGIEAANWIJZINGEN

Bovenregionale infrastructuur

Bepalend voor de identiteit van het Oldambt is de openheid van het weidse polderland van de Wiede Leegte en de Dollardrand, de cultuurhistorisch waardevolle doorgaande linten waar van oudsher de dynamiek is geconcentreerd. In het zuidelijke deel van het Oldambt omsluit de krans van dorpen in de Dollardrand het meer besloten binnengebied van het Schiereiland van Winschoten. Deze landschappelijke kernkwaliteiten zijn eeuwenlang langs de lijnen van geleidelijkheid ontstaan.

Het beleid is gericht op behoud van de functioneel-ruimtelijke verschillen tussen de Wiede Leegte, de Dollardrand en het binnengebied van het Schiereiland van Winschoten en de leesbaarheid daarvan.

De bundels infrastructuur, met name de A7, maar ook het Winschoterdiep, het spoor en de EHS snijden dwars door deze hoofd gebiedsstructuur. Deze infrastructurele elementen vormen niet alleen cruciale (internationale) verbindingen, maar brengen ook een eigen dynamiek met zich mee.

De opgave is de ontwikkelingen van en rondom de tracés van snelweg, diep, spoor en EHS op zo'n manier te begeleiden dat de eigenheid van de gebieden die worden doorsneden behouden blijft.

Ongewenste verknopingen van functies aan de snelweg, het diep het spoor en de EHS worden tegengegaan in het belang van een heldere hoofd-opzet.

Wanneer nieuwe opgaven zich voordoen wordt uitdrukkelijk rekening gehouden met de essentiële verschillen in de ruimtelijke opbouw van de gebieden.

Vaarverbinding

Het realiseren van de noordelijke vaarverbinding vormt een actueel voorbeeld van dynamiek die samenhangt met bovenregionale infrastructuur. Het graven van de Blauwe Passage en de verbreding van het Nieuwe Kanaal leiden mogelijk tot verknoping van deze infrastructuur met nieuwe functies, bijvoorbeeld op het gebied van toeristisch-recreatief gebruik of natuurontwikkeling (realiseren 'natte as' van de EHS).

Bij ontwikkeling van de noordelijke vaar-verbinding wordt gestuurd op behoud van de kernkwaliteiten van het landschap die samenhangen met het contrast tussen het open polderlandschap van de Wiede Leegte en het meer besloten karakter van de cultuurhistorisch waardevolle doorgaande linten van de Dollardrand.

Windturbines

Grote delen van de Wiede Leegte zijn onlangs door het Rijk genoemd als zoekgebied voor windenergie. Door de mogelijke komst van windmolenparken zouden delen van dit Belvedèregebied transformeren tot energielandschap.

Besluitvorming over windmolenparken in de Wiede Leegte vraagt om een uiterst zorgvuldige afweging van de diverse belangen, waarbij de waarden van dit gelaagde en geleidelijk ontstane landschap nadrukkelijk worden onderkend. De voor Nederland uitzonderlijke openheid van het gebied is in het geding.

Daarnaast staan belangrijke natuurwaarden op het spel. Deze natuurwaarden worden beschermd middels de aanwijzing van het buitendijkse deel van de waddenkust als Natura 2000-gebied en het totale waddengebied als werelderfgoed.

Bovenregionale Infrastructuur en Ruimtelijke Hoofdstructuur

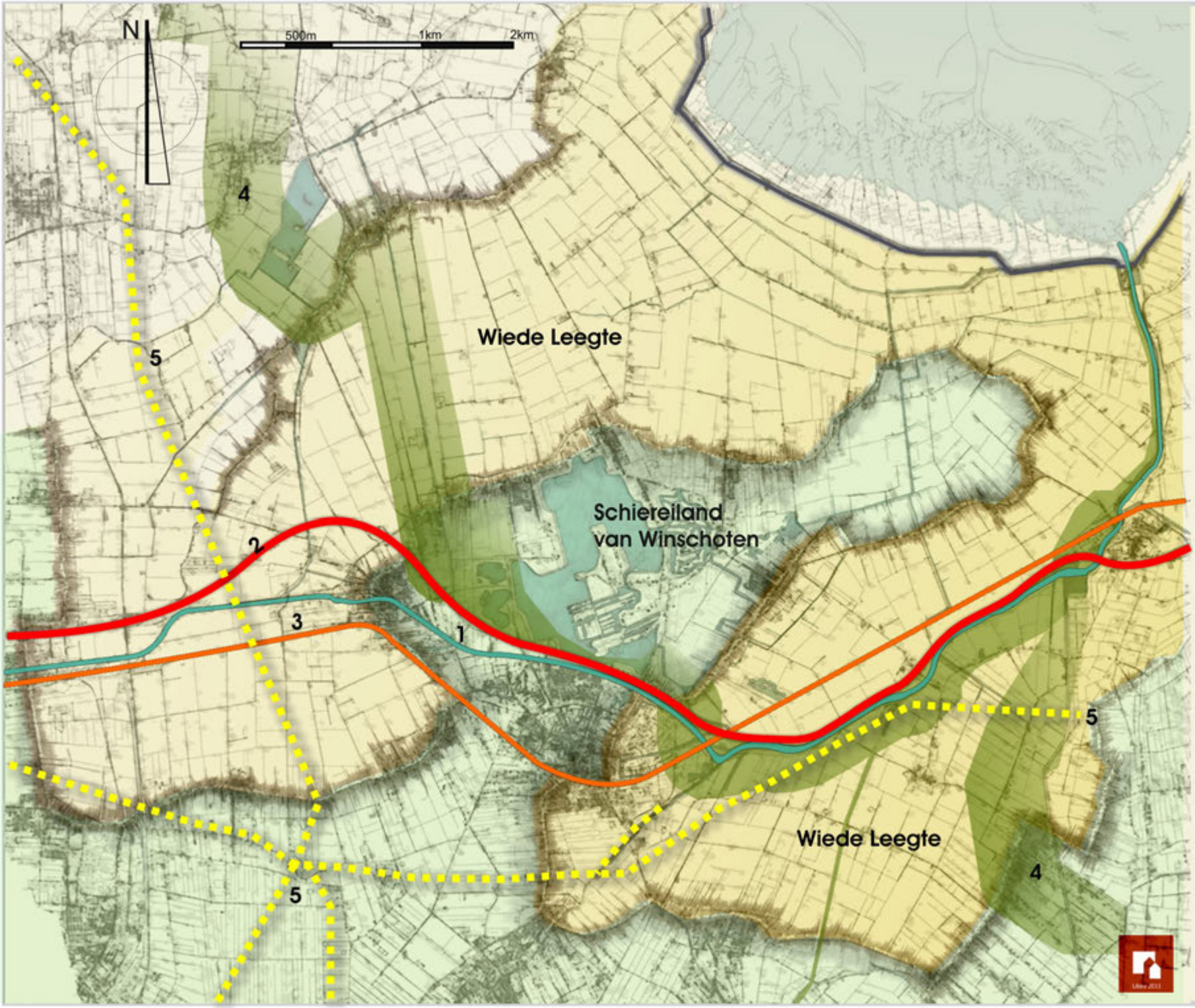

Legenda

1. Vaarverbindingen - Winschoterdiep

2. Snelweg - A7 Groningen naar Duitsland

3. Spoorlijn - Groningen naar Bad Nieuweschans

4. Natuurgebieden - EHS en verbinding zones (+ zoekgebieden)

5. Hoogspanningslijnen

Kwalitatief Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief
Oldambt 2011-2012

HOOFDSTUK 2

Wiede Leegte

Zijlijnen

Regieaanwijzingen

Inpolderingen

Het landschap van de Wiede Leegte vertelt het verhaal van de inpoldering waarmee de mens de Dollard heeft teruggebracht tot zijn huidige omvang. Aanvankelijk is er geen Dollard, alleen de kronkelende monding van de rivier de Eems in zee. Vanaf eind 13e eeuw ontstaat de Dollard die het wierdenlandschap op de oeverwal van de Eems en het daarachter gelegen Middeleeuwse veen-ontginningslandschap steeds verder overspoelt. Twee stormvloeden veroorzaken in 1277 de eerste dijkdoorbraken. De Dollard wint stukje bij beetje terrein, mede door de slechte kwaliteit van de bestaande zeedijken. Het achterliggende veengebied vernat; dorpen als Midwolda, Scheemda en Finsterwolde worden verplaatst naar hoger gelegen terrein. Grote stukken veen raken los en gaan drijven.

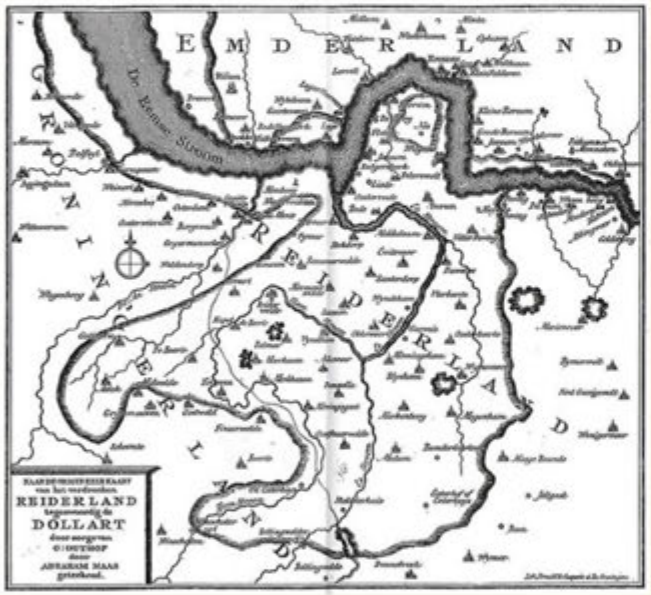

Kaart uitgegeven door G.Outhof en getekend door Abraham Maas (1590)

Onder politieke druk van de stad Groningen wordt in 1454 een dijk aangelegd van de Punt van Reide naar Finsterwolde. Deze dijk houdt echter niet lang stand en is geheel verdwenen.

sleeplijnen van inpolderingen

Direct nadat de Dollard in 1509 de grootste omvang heeft bereikt, wordt begonnen met kleine inpolderingen. Deze inpolderingen worden samengevoegd tot een grootschalig project: in 1545 wordt de eerste dijk voltooid die standhoudt. Deze dijk volgt het tracé Fiemel-Nieuwolda-Nieuw Scheemda en buigt af naar Scheemda-Midwolda-Finsterwolde. Het dijktracé is voor het grootste deel behouden gebleven en fungeert als drager voor de nieuwe reeks nederzettingen Oostwolderhamrik - Nieuwolda - 'tWaar - Nieuw-Scheemda van waaruit het nieuwe land opnieuw is ontgonnen.

De opeenvolgende inpolderingen verlopen volgens een vast patroon. Men wacht totdat een flink stuk buitendijkse kwelder zo hoog is opgeslibd dat er kweldergras op groeit en stevig genoeg is om als ondergrond voor een nieuwe dijk te dienen. Ruwweg iedere veertig jaar wordt met een nieuwe inpoldering begonnen. Oude dijken worden veelal weggegraven zodra ze door verdere inpolderingen tot binnendijk en nutteloos zijn geworden. De ruilverkaveling heeft ervoor gezorgd dat ook de laatste sporen van weggegraven dijken in het verkavelingspatroon zijn verdwenen, op enkele knikken in polderwegen na. Hierdoor is het polderkarakter deels vervaagd. Ter plaatse van de jongere polders zijn meer sporen bewaard gebleven. Van de inpoldering uit 1769 resteert de Oude Zijl, een uitwaterende sluis in de dijk bij de kruising Polderweg-Lipskerweg. De dijk van 1862 bestaat nog als Reiderwolder Polderdijk, en ook de Johannes Kerkhovenpolder van 1878 is nog volledig aanwezig. Bij Hongerige Wolf herinnert de Grote Slapersluis uit 1924 aan de drooglegging van de Carel Coenraadpolder. De dijk van de Carel Coenraadpolder vormt de huidige zeedijk.

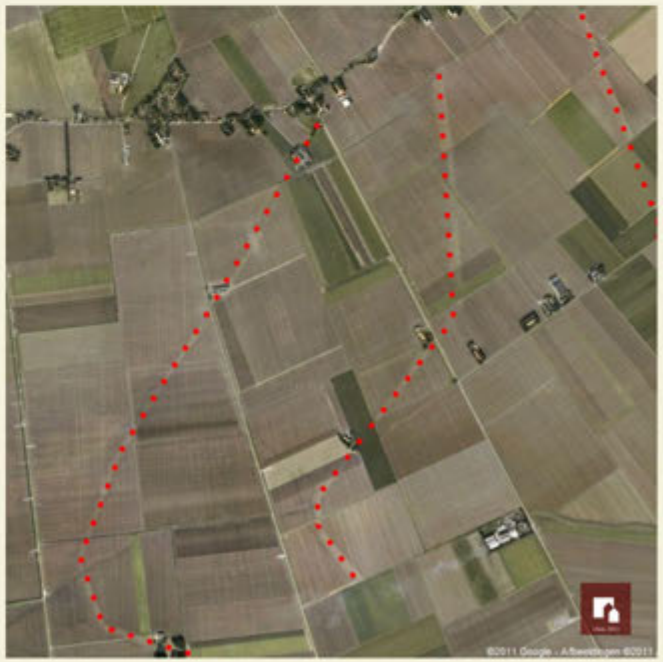

Herkenbare dijktracés / Wiede Leegte

Inpolderingen

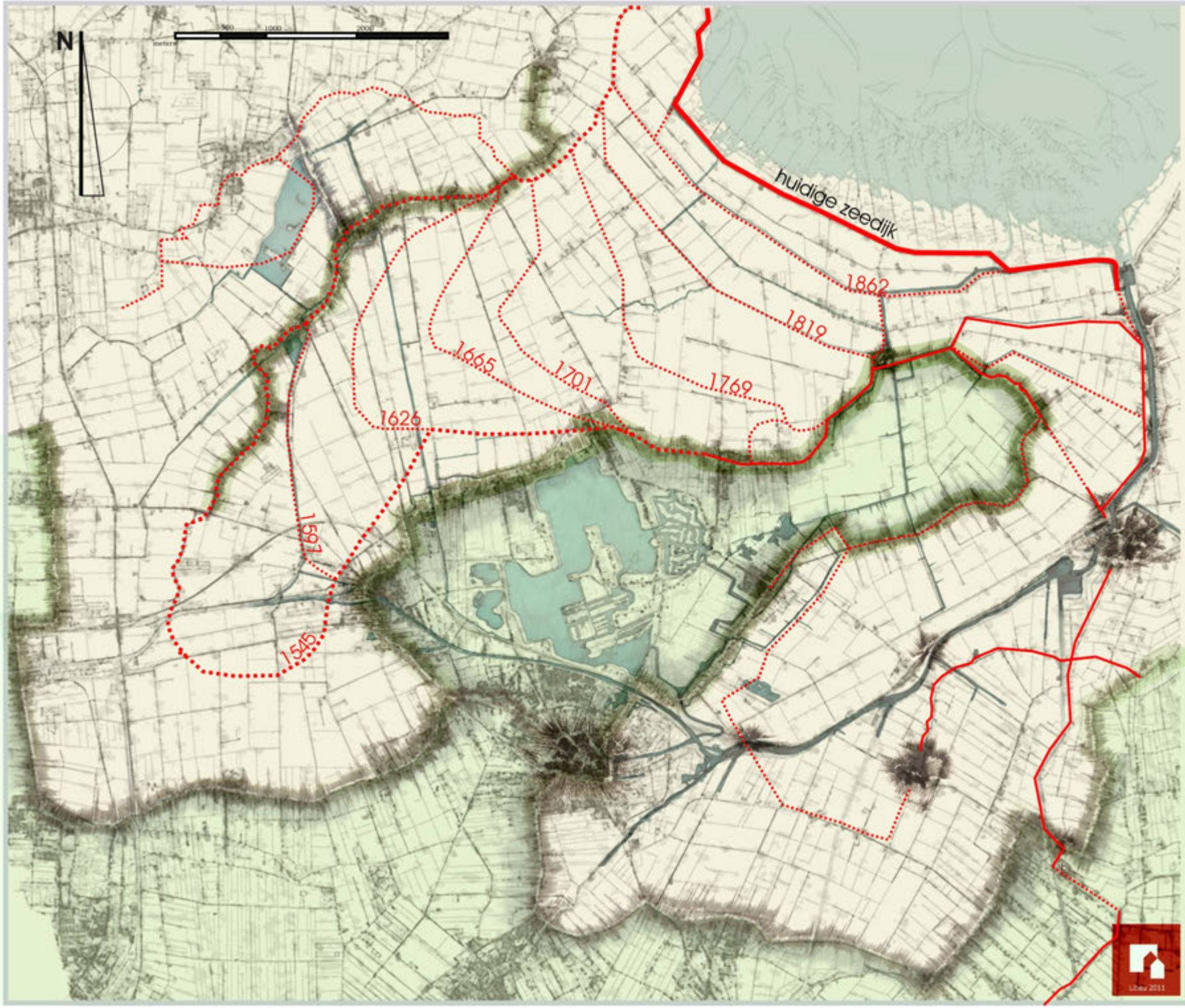

Legenda

(Restant) Dijklichaam aanwezig of tracé herkenbaar

Dijklichaam en tracé verdwenen, in satelliet foto's herkenbaar

Verkavelingpatronen

In het Oldambt wordt van oudsher de strokenverkaveling toegepast. Dit verkavelingspatroon bestaat al voor de Dollardoverstromingen en komt voort uit de Middeleeuwse veenontginningen. Bij de herontginning na de Dollardoverstromingen doen eigenaren hun rechten gelden en keert de strokenverkaveling terug hetgeen resulteert in kilometers lange, smalle percelen. Het principe is veelvuldig toegepast omdat steeds meer land door inpoldering op de zee wordt heroverd. Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw wordt de strokenverkaveling niet meer toegepast. Mede onder invloed van investeerders van buiten het gebied krijgen nieuwe polders een modernere, rationele blokverkaveling. Op onderstaande kaart uit omstreeks 1850 is het verschil in verkaveling tussen de 'jonge' Kroonpolder en Stadspolder en het oude land goed te zien.

Kadastrale kaart 1953

Vanaf het midden van de twintigste eeuw worden grootscheepse ruilverkavelingen aangevraagd in het belang van een meer efficiënte, agrarische bedrijfsvoering. In de jaren zeventig en tachtig worden de ruilverkavelingen voltooid. Door deze ingrepen is het oorspronkelijke cultuurlandschap met strokenverkaveling bijna geheel vervangen door grootschalige, rationele blokverkaveling. De richting van de verkaveling is echter herkenbaar gebleven door de structuur van wegen en waterlopen. Op het schaalniveau van de dorpen heeft de ruilverkaveling geleid tot dorpsbosjes tegen de Dollardrand bij de dorpen.

dorpsbosjes - Nieuwolda

Agrarisch grondgebruik

In het Oldambt zet de verschuiving van veeteelt naar akkerbouw al voor 1800 in. Deze ontwikkeling begint in het noorden van het Oldambt, breidt zich vervolgens uit naar het zuiden en verloopt sneller dan elders in de provincie. Met de komst van kunstmest omstreeks 1885 worden vruchtbaarheidsproblemen overwonnen en daalt het percentage grasland verder. Het Oldambt heeft zich ontwikkeld tot een van de meest welvarende agrarische gebieden in Nederland. De vruchtbare kleigronden, het gebrek aan reliëf en de aanwezigheid van voldoende water liggen hieraan ten grondslag. Ook worden nieuwe ontwikkelingen op landbouw(technisch) gebied in het Oldambt snel toegepast, zoals verbetering van de afwatering door drainage en bemaling, en het gebruik van nieuwe landbouwwerktuigen en kunstmest. Binnen een gevarieerde cultuur zijn graan en koolzaad de meest voorkomende gewassen. De laatste jaren is een verbreding van de landbouw te zien met alternatieve teelten (energiegewassen als hout, oliehoudende zaden en vezelhennepteelt).

Gedurende de laatste decennia is bovendien sprake van een toename van het aandeel grasland. Deze toename hangt samen met de komst van veehouderijen van elders, bijvoorbeeld uit Zeeland, Utrecht en Noord-Brabant. Sommige akkerbouwers vertrekken juist naar gebieden waar grootschaliger bedrijfsvoering mogelijk is. Ook varkenshouderijen vestigen zich in het gebied. Hiermee samen hangt de opmars van de maïsteelt.

Boerenerven: groene eilanden of groene schakels

In de Wiede Leegte, de op de Dollard herwonnen polders, heeft het landschap enorme maten. Ook de boerderijen zijn zeer fors, met een lengte van soms 80 meter. De Wiede Leegte is hoofdzakelijk onbebouwd; de verspreid gelegen boerenerven ervaar je als groene eilanden in de ruimte.

In de oude polders zijn deze 'losse' boerenerven vrij schaars omdat het land vanuit de hoger gelegen linten is ontgonnen. De concentratie van boerenerven met hun forse erfbeplanting in de linten dragen bij aan een meer besloten en groene wereld die contrasteert met het omringende, open polderlandschap. Bij de inrichting van de jongere Dollardpolders vormt het dijktracé niet langer de ontginningsas, maar zijn op rationele wijze nieuwe wegen aangelegd waaraan de boerderijen zijn gesitueerd. In de oude bebouwingslinten liggen de boerderijen op veel plaatsen aan beide zijden van de weg. De boerderijenlinten in de nieuwe polders zijn echter vrijwel altijd eenzijdig bebouwd. De boerderijen liggen hier vaak op regelmatige, en naarmate de polders recenter zijn, steeds grotere afstand van elkaar.

foto stichting Landschap Oldambt

REGIEAANWIJZING

Huidige agrarische ontwikkelingen:
In de Wiede Leegte heeft schaalvergroting in de agrarische sector geleid tot bedrijven van steeds grotere omvang. Het valt te verwachten dat deze schaalvergroting doorzet. Er ligt ook nog een vraagstuk hoe om te gaan met de intensieve veehouderij.

Intensieve veehouderij en andere vormen van schaalvergroting van agrarische bedrijven vragen om een ontwerpend onderzoek naar de (on)mogelijkheden en implicaties voor het open en weidse polderlandschap van de Wiede Leegte. Nieuwe bedrijven moeten zich voegen in de bestaande bebouwingsstructuren of een bewuste nieuwe structuur laag toevoegen.

Verkavelingpatronen en agrarisch grondgebruik in de Wiede Leegte

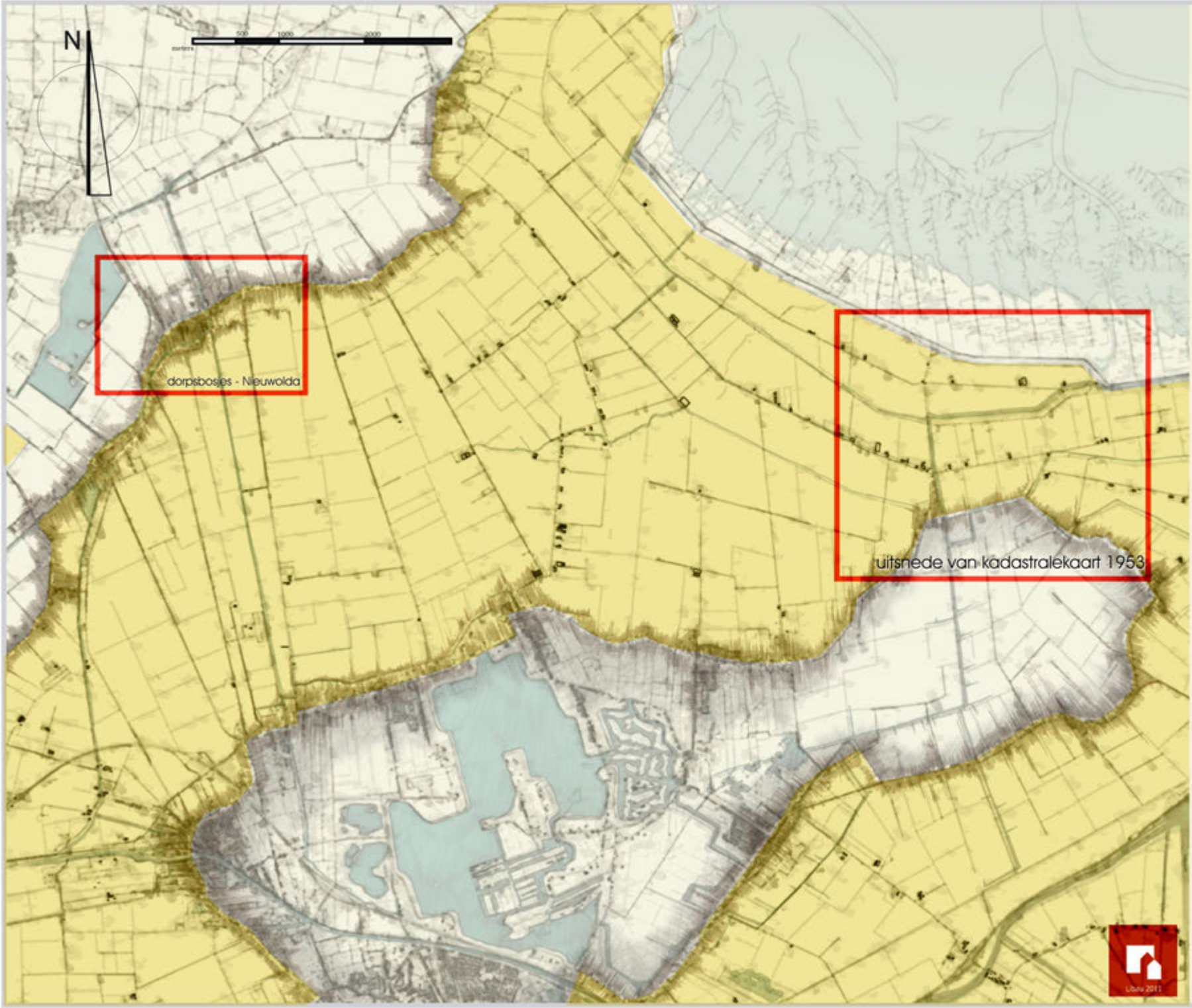

Linie van de Eems

Als grensstreek heeft het Oldambt een belangrijke rol gespeeld in de landsverdediging. In mei 1568 luidt de slag bij Heiligerlee het begin in van de Tachtigjarige Oorlog, de onafhankelijkheidsstrijd van de Nederlandse gewesten tegen de Spaanse overheersing. Deze strijd vormt de directe aanleiding voor de aanleg van verdedigingswerken in de vorm van schansen, vestingen en leidijken. Om aanvallen uit het oosten te pareren geeft graaf Willem Lodewijk van Nassau opdracht voor een op ingenieuze wijze aaneengesloten verdedigingslinie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het Bourtanger moeras dat een natuurlijke barrière vormt en door zijlen en leidijken drassig blijft.

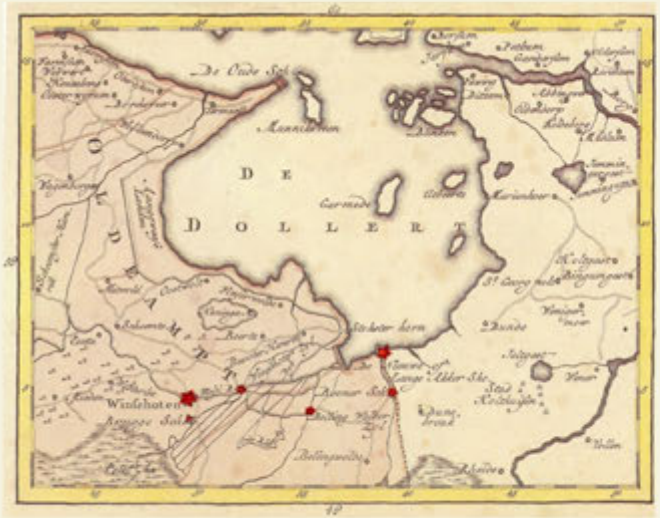

Uitgever Jan Christiaan Sepp 1773

Net ten zuiden van de huidige gemeentegrenzen van het Oldambt wordt in 1593 de Bellingwolder- of Oudeschans aangelegd. Vermoedelijk zijn de Bonerschansen versterking van Winschoten in hetzelfde jaar aangelegd. In 1624 volgt de versterking van Winschoten. Als gevolg van inpolderingen verschuift de zeedijk in noordelijke richting en moeten ook ten noorden van Oudeschans verdedigingswerken worden aangelegd om de doorgang vanuit het oosten te kunnen versperren. In 1628 wordt daartoe in opdracht van de stadhouder Ernst Casimir van Nassau een nieuwe schans aangelegd. Deze Nieuwe- of Langakkerschans ligt op een uiterst strategische positie in het grensgebied op het snijpunt van twee dijken en de afwatering van de Moersloot in zee. Naast de genoemde schansen bestaat de Eemslinie uit een verfijnd netwerk van waterlopen, leidijken en fortificaties als schansen, redoutes en flèches. Aan de linie zijn tot het eind van de achttiende eeuw telkens versterkingen toegevoegd, zoals de Beertsterzijl, Bellingwolderzijl, Beersterhamrik en Ulsda. Tegenwoordig vormen restanten van ontmantelde schansen en leidijken stille getuigen van de vroegere militaire betekenis van het gebied.

Bad Nieuweschans

Bad Nieuweschans is het enige dorp in de Wiede Leegte. Deze uitzonderingspositie kan worden verklaard door de afwijkende ontstaansgeschiedenis als schans in 1628 opgericht met het oog op de landsverdediging. Binnen de omwallingen ontstaat een komdorp met een orthogonaal stratenpatroon.

Kadastrale minuut omstreeks 1830

In 1815 wordt de defensieve functie van Nieuweschans opgeheven. Hoewel de omwalling is geslecht, zijn de contouren van de verdedigingswerken nog herkenbaar in het patroon van waterlopen, wegen en groenzones. Vanwege de gaafheid van de structuur en het bebouwingsbeeld is de historische kern van Bad Nieuweschans van rijkswege aangewezen als Beschermd Gezicht.

Topografisch Militaire Kaart (omstreeks) 1850

Na het verlies van de militaire betekenis krijgt Bad Nieuweschans nieuwe functies. Het dorp wordt geleidelijk uitgebreid met nieuwe schillen rond de oude kern. Deze schillen bestaan uit woongebieden, maar ook uit bedrijventerreinen die samenhangen met de komst van industrie. Naast grensdorp, woondorp met lokale voorzieningen en industriekern wordt met de komst van het kuuroord een nieuwe laag toegevoegd die ook in de gewijzigde naam tot uitdrukking komt.

REGIEAANWIJZING

Bad Nieuweschans:

Door de diverse schillen rond de oude kern is de herkenbaarheid van Bad Nieuweschans als eiland in de ruimte van de Wiede Leegte deels vervaagd.

De adressering van Bad Nieuweschans als Poort van Groningen langs de A7 kan worden versterkt.

Er ligt een ontwerpopgave gericht op het zichtbaar maken van Bad Nieuweschans als zelfstandig element in de Wiede Leegte en het herkenbaar maken van het vestingverleden. Daarbij zijn de keuzes die worden gemaakt in de tussenzone tussen de snelweg en de kern van Bad Nieuweschans mede bepalend.

Schansen

Dijkenpatroon en Linie van de Eems.

De Wiede Leegte is ontstaan uit de opeenvolgende inpolderingen van de Dollard. In het oostelijk deel houdt de aanleg van verdedigingswerken van de Linie van de Eems gelijke tred met de fasegewijze inpoldering om zo de doorgang vanuit het oosten te kunnen blijven versperren.

Legenda

Vesting

Schans / Redoute / Flèche

(Restant) Dijklichaam aanwezig of tracé herkenbaar

Dijklichaam en tracé verdwenen

A7

Waar de A7 de Wiede Leegte doorkruist, opent zich een uitgelezen snelwegpanorama over het open polderlandschap, mede door het slingerende tracé. Met name bij Scheemda komen weidse vergezichten voor in noordoostelijke richting. Ook aan de oostzijde van de gemeente bevinden zich fraaie vergezichten in noordelijke richting. In zuidelijke richting vormt de natuurontwikkeling die samenhangt met het tracé van de Westerwoldse A een visuele barrière. Waar de A7 het meer besloten Schiereiland van Winschoten doorkruist is duidelijk sprake van een andere landschapsbeleving.

Waar sprake is van weidse snelwegpanorama's is omgekeerd het verkeer op de snelweg zelf ook van grote afstand waar te nemen. De kaart op de naastgelegen pagina geeft een indicatie van de algemeen ruimtelijke effecten van de A7 met een nadruk op het visuele aspect.

De A7 biedt uitstekende verbindingen, zowel in westelijke richting met de stad Groningen als ook in oostelijke richting met Duitsland. Tegelijkertijd is sprake van een harde lijn in het landschap, een scheiding tussen de gebieden ten noorden en ten zuiden van de snelweg, waartussen een beperkt aantal verbindingen bestaan. De snelweg vormt in visuele zin niet meteen een omvangrijke barrière in het landschap, behalve op die plaatsten waar de weg boven het maaiveld ligt of waar sprake is van viaducten of begeleiding door (hoog opgaand) groen.

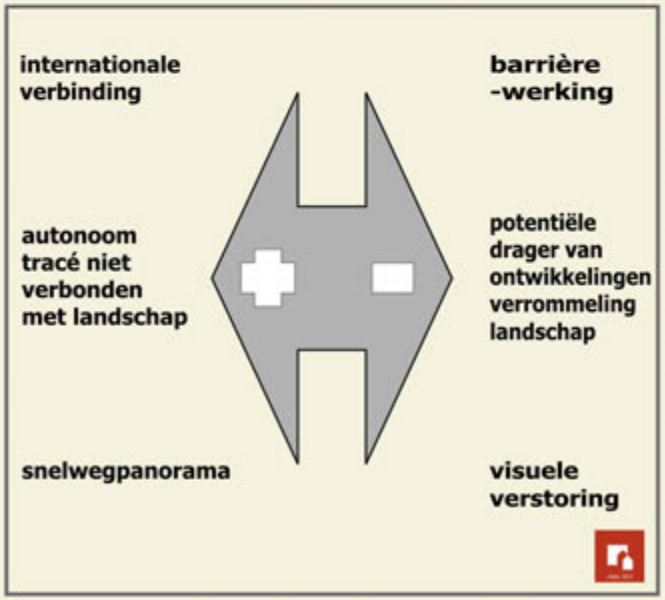

Omleidingswegen

Voor lokale verkeersproblemen worden soms oplossingen gezocht in de vorm van omleidingswegen. Omleidingswegen geven op termijn vaak aanleiding tot ontwikkelingen en neveneffecten die ten koste gaan van de leesbaarheid en helderheid van de ruimtelijke structuur.

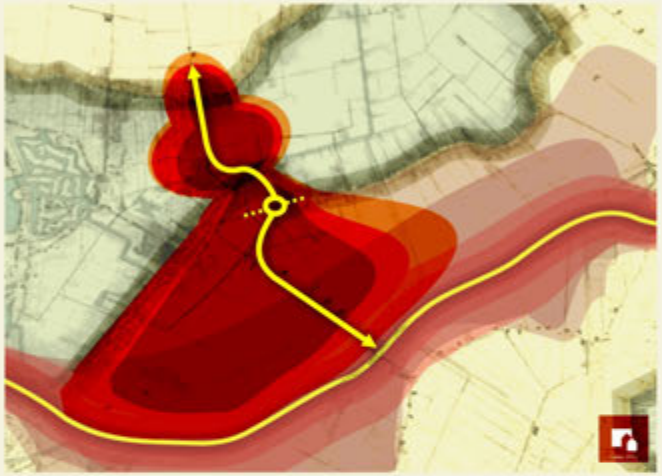

potentieel ruimtelijke effect van verbindingsroutes

Een voorbeeld van dynamiek die samenhangt met de snelweg en omleidingswegen is de bebouwing langs de Ulsderweg. De uitstekende verbinding met de A7 heeft ertoe geleid dat bedrijven zich hier hebben gevestigd. Deze tweezijdige lintbebouwing langs de Ulsderweg heeft directe gevolgen voor de openheid van het landschap en het panorama vanaf de snelweg.

Daarnaast bestaan plannen voor het realiseren van een doorsteek vanaf de Ulsderweg naar de C.G. Wiegersweg met het idee om de agrarische bedrijven in het gebied vanaf de A7 op efficiënte wijze te ontsluiten en delen van de bestaande linten te ontlasten voor wat betreft zwaar vrachtverkeer.

REGIEAANWIJZINGEN

De snelweg schept gunstige voorwaarden voor economische dynamiek in het Oldambt. Daarnaast is de A7 ook in ruimtelijke zin drager van verandering in het gebied. Voor de A7 wordt ingezet op een snelwegpanorama met maximale beleefbaarheid van de ruimtelijke overgangen tussen de verschillende landschappen.

Vermeden moet worden dat het tracé van de snelweg zelf drager wordt van ontwikkelingen omdat zo de leesbaarheid van het onderliggende landschap verloren gaat.

In het oostelijk deel van het Oldambt valt het tracé van de A7 samen met dat van de Westerwoldse A en de ecologische verbindingszone.

De natuurontwikkeling dient zo te worden gestuurd dat de wezenlijke kenmerken van het weidse open polderlandschap van de Wiede Leegte behouden blijven.

Voorkomen moet worden dat nieuwe omleidingswegen en kortsluitingen gaan concurreren met de oude lintstructuren en zelf drager worden van ontwikkelingen, waardoor het contrast tussen het open polderlandschap en de meer besloten doorgaande linten van de Dollardrand vervaagt.

Indicatie ruimtelijk effect A7

verbinding
snelweg panorama
barrièrewerking

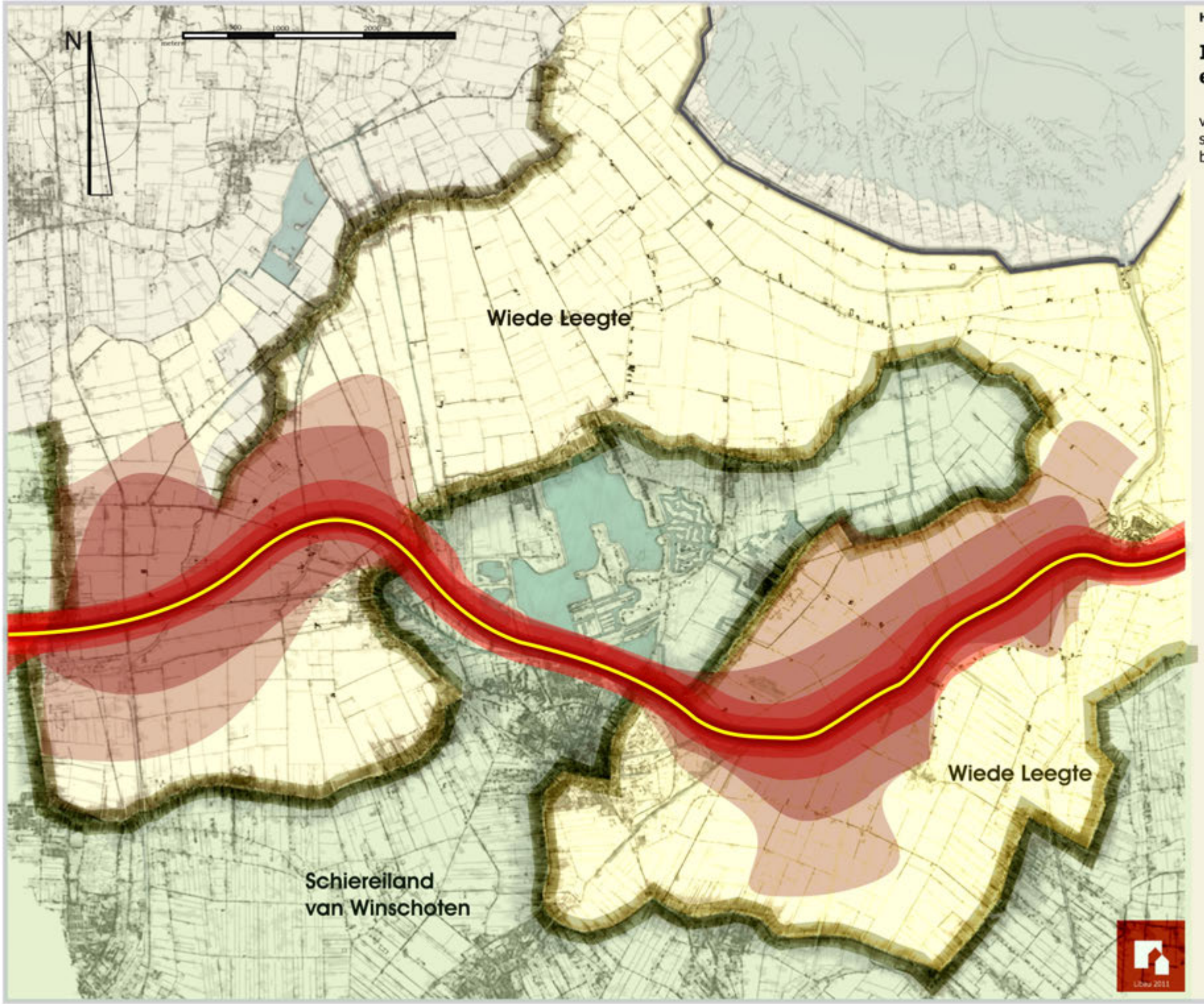

Kwalitatief Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief
Oldambt 2011-2012

HOOFDSTUK 3

Dollardrand

Zijlijnen

Regieaanwijzingen

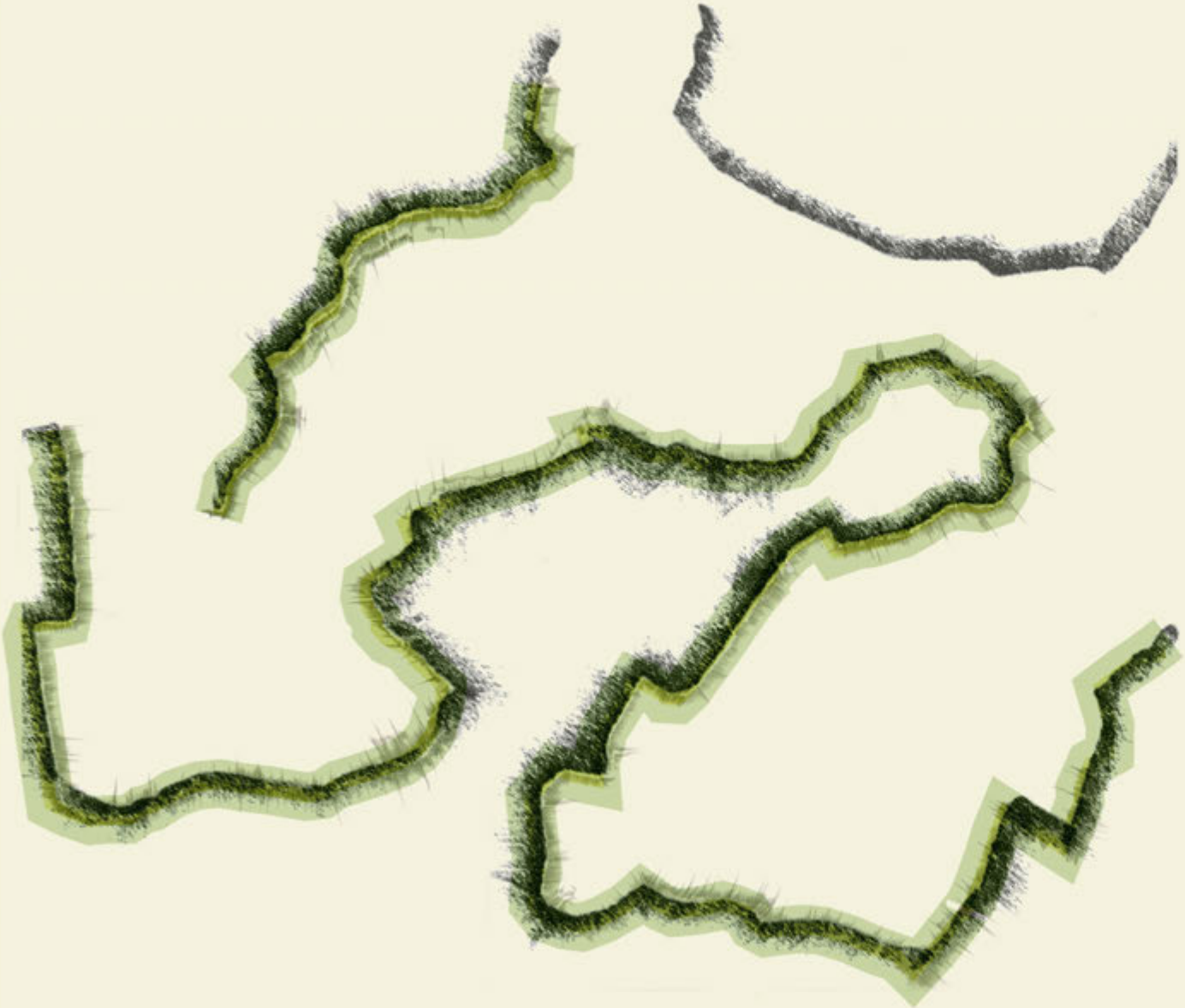

Ontstaan van de Dollardrand

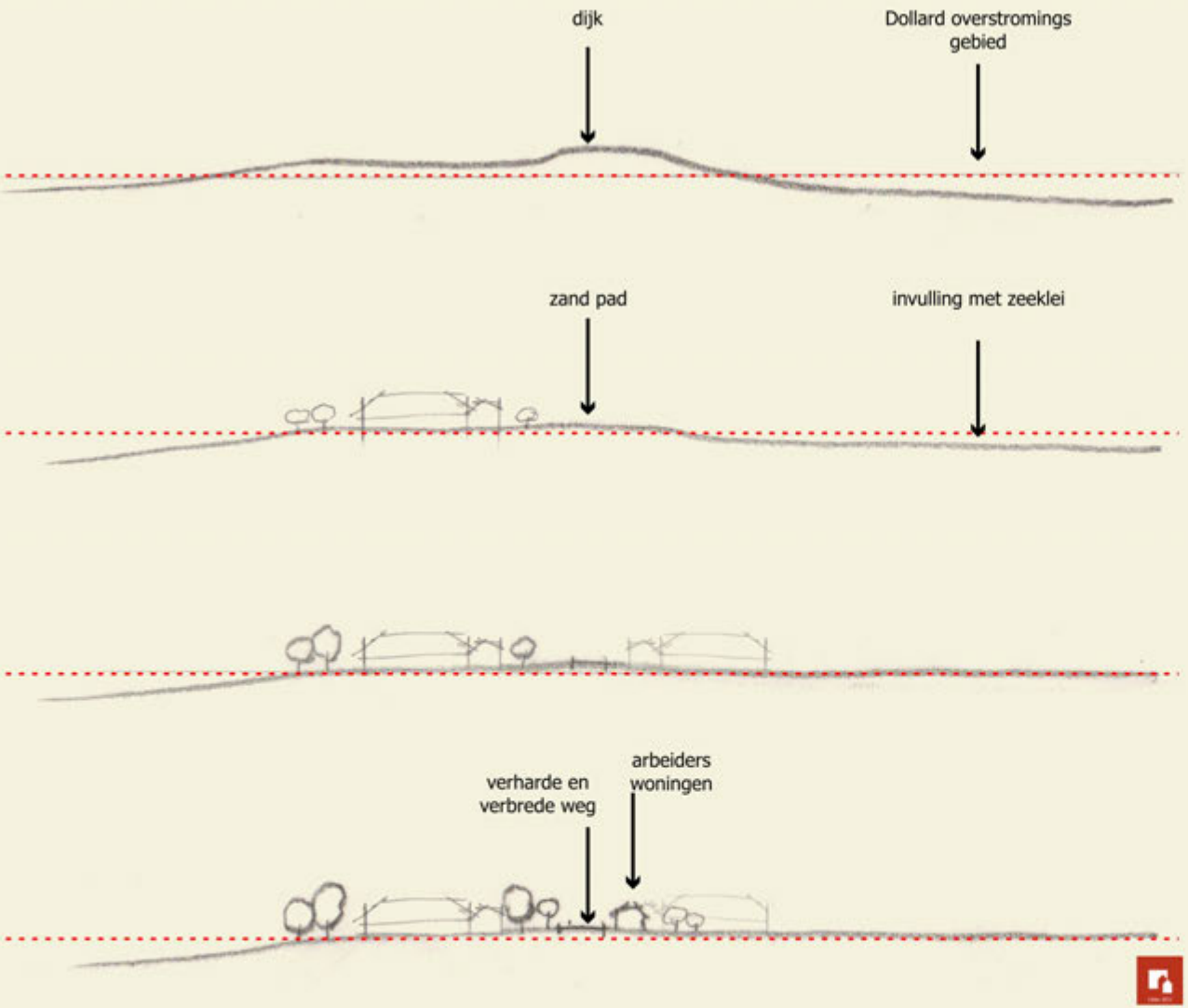

In de ruimtelijke opbouw van het gebied is de Dollardrand zowel een grens tussen verschillende gebieden (bijvoorbeeld tussen de Wiede Leegte en het Schiereiland van Winschoten) alsook een verbindend element en drager van dorpen. De doorgaande wegverbindingen ontsluiten de verschillende gebieden. Bovendien worden de gebieden ter weerszijden van de Dollardrand visueel met elkaar verbonden door het transparante karakter van het overgrote deel van de Dollardrand.

silhouet Dollardrand

Ten tijde van de overstromingen van de Dollard wordt de bewoning in het gebied op de hoger gelegen Dollardrand geclusterd. Hele dorpen verschuiven naar de Dollardrand, de plek van waaruit het door de Dollard overspoelde land wordt herontgonnen. Langs lijnen van geleidelijke ontwikkeling ontstaan op de Dollardrand nederzettingen met karakteristieke, doorgaande lintstructuur. In deze drager van dorpen is dan ook het grootste deel van de historische bebouwing van het Oldambt geconcentreerd.

De Wiede Leegte is in verhouding vooral 'leeg'; de bebouwing die hier aanwezig is oogt nietig in het open polderland. De Dollardrand manifesteert zich als een ruimtelijk element op zichzelf, een doorgaande verbinding met een geheel eigen karakter, die voor het overgrote deel van het lange tracé ook ruimtelijk herkenbaar is gebleven. Vanuit de omringende gebieden is het silhouet van de Dollardrand waarneembaar. Dit silhouet wordt bepaald door het samenspel van bebouwing en groen.

REGIEAANWIJZING

De Dollarrand is in stedenbouwkundig-landschappelijke zin een ruimtelijke eenheid. De Dollardrand vormt een visueel sterk element dat tegelijkertijd kwetsbaar is voor grootschalige nieuwe ontwikkelingen. Dorpsontwikkelingen horen van oudsher thuis in de Dollardrand.

Bij nieuwe ontwikkelingen dient te worden gestuurd op behoud van het bijzondere doorgaande karakter en continuïteit voor wat betreft het silhouet en de verbindende rol van de Dollardrand in het Oldambtster landschap. Bij ontwikkelingen wordt bovendien ingezet op behoud van het huidige transparante karakter van grote delen van de lintenstructuur.

Verplaatste dorpen

Door vernatting en overstroming van de laag gelegen veenontginning zijn dorpen verplaatst naar de Dollardrand

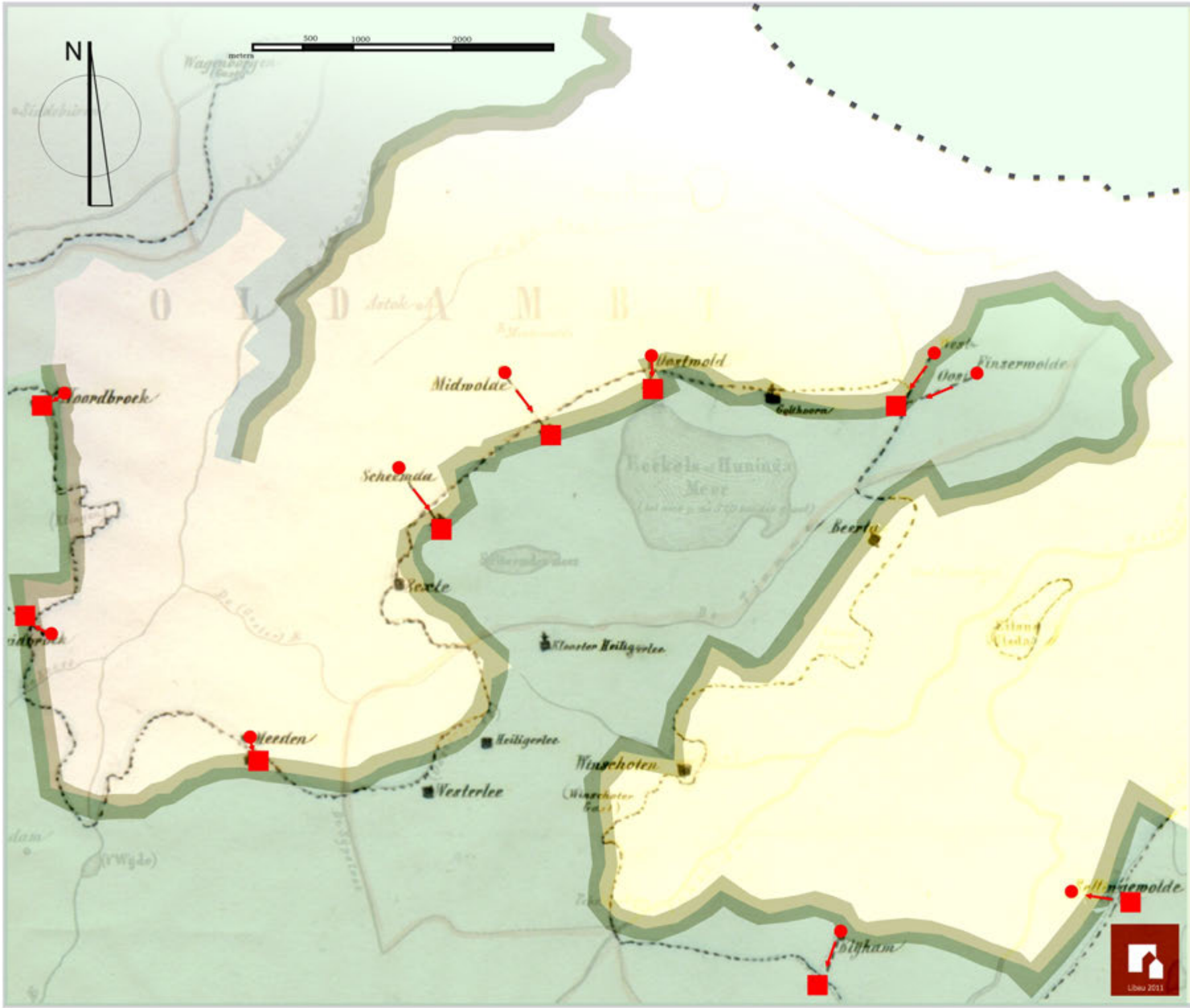

Dorpstypen en -structuur

Kenmerkend voor het Oldambt zijn de reeksen lintdorpen in de Dollardrand. Er is sprake van een sterke visuele verwevenheid van de lintbebouwing met het open landschap als gevolg van de doorzichten vanaf de hoofdweg. Op diverse plekken is zelfs sprake van een dun bebouwd, eenzijdig boerderijenlint. Deze transparantie is een kernkwaliteit van de bebouwingslinten in de Dollardrand.

Kenmerkend voor de structuur van de lintdorpen is de hoofdweg, die de 'ruggengraat' vormt. Het licht slingerende verloop wordt bepaald door de natuurlijke ondergrond. Doordat sprake is van lintbebouwing in een enkele laag is op veel plekken het omringende polderlandschap beleefbaar. Door het vaak slingerende wegtracé en de daarmee samenhangende gerende rooilijnen is de bebouwing vanuit verschillende hoeken goed zichtbaar. Ook is het zicht op het omringende landschap telkens anders.

Langs het doorgaande lint is sprake van een grote mate van continuiteit; de lintdorpen lopen vaak nagenoeg ongemerkt in elkaar over. De bebouwing langs de hoofdweg verdicht zich ter plaatse van meer centrale delen van de dorpen; naar de uiteinden van het dorp wordt de lintbebouwing geleidelijk weer dunner. Hoewel in de meeste lintdorpen geen sprake is van een dorpscentrum, hebben vrijwel alle voorzieningen een plaats langs het hoofdlint.

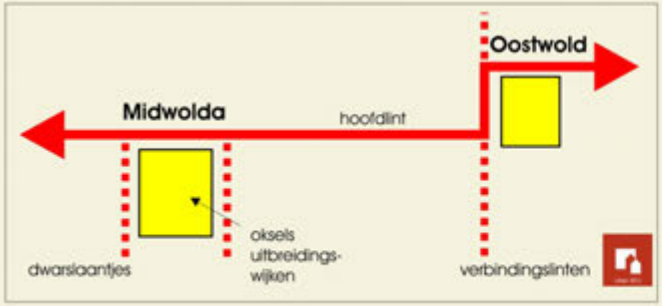

Schema van stedenbouwkundige basisstructuur

In het oorspronkelijke patroon leiden, dwars op de weg, vele halfverharde landbouwwegen het land in. Sommige van deze wegen groeien uit tot dwarslaantjes waaraan arbeiders zich vestigen. Deze dwarslanen bevinden zich meestal op de armere zandgronden en hebben een kleinschalig, informeel en groen karakter. Net als bij het hoofdlint vormt de relatie met het achterliggende polderlandschap een kernkwaliteit; in de oorspronkelijke opzet biedt het laantje aan het eind een fraai doorzicht naar het landschap. Daarnaast takken op de hoofdlinten verharde dwarswegen aan die de verbinding vormen tussen twee dorpen. Ook langs deze verbindingslinten is in sommige gevallen lintbebouwing ontstaan. Deze verbindingslinten lopen evenwijdig aan de kavelrichting. De verbindingslinten en dwarslaantjes zijn recht van loop en wijken ook in die zin af van de licht slingerende hoofdlinten. In de oksels tussen het hoofdlint en het verbindingslint zijn in de naoorlogse periode in veel dorpen uitbreidingswijkjes ontstaan. Deze dorpsuitbreidingen hebben een stratenpatroon dat soms een relatie legt met het voorheen aanwezige patroon van dwarslaantjes, maar in de meeste gevallen afwijkt van de gebiedseigen structuur. Ook voor wat betreft de typologie en het beeld van de bebouwing in de uitbreidingswijkjes is duidelijke sprake van latere toevoegingen.

Finsterwolde 1850 met hoofdlint en dwarswegen in rood

Finsterwolde 1850 met huidige stratenpatroon en locatie van nieuwe wijk in geel

Langs het hoofdlint is veel variatie in bebouwing. Grootschalige elementen met grote groene voorerven worden afgewisseld door dichte, meer bescheiden bebouwing direct aan de straat. Met name buiten de meer centrale delen van de dorpen is sprake van een sterk verspringende rooilijn die samenhangt met verschillen in typologie. Boerderijen, maar ook representatieve villabebouwing hebben vaak grote tuinen. Hoewel de rooilijn bij boerderijen sterk verspringt, staat dit gebouwtype vrijwel altijd met het voorhuis naar de weg gekeerd en met de nokrichting evenwijdig aan de kavelrichting.

De vaak representatieve bebouwing aan het hoofdlint vormt een staalkaart aan architectuurstijlen en contrasteert met de zeer bescheiden bebouwing achter het lint. De bescheiden bebouwing langs de dwarslaantjes is altijd vrijstaand en van ruwweg dezelfde grootte. Het beeld wordt hier met name bepaald door de ruime tuinen. Met name langs de verbindingslinten staat de bebouwing in een strakke rooilijn en een strak ritme.

Drieborg, Oudedijk, het oude deel van Ganzedijk en de buurtschappen Hongerige Wolf en Kostverloren worden getypeerd als dijkdorpen. Het dijktracé is drager van de nederzettingen. Soms is het dijklichaam zelf niet meer als zodanig in het landschap herkenbaar, maar ook dan is het verloop van de oude dijk vaak nog afleesbaar in het bochtige wegtracé. Er zijn weinig dwarswegen. Kenmerkend voor dijkdorpen is tevens het niet-agrarische karakter: de bebouwing bestaat vrijwel uitsluitend uit woningen. Naast vissers op de Dollard hebben zich hier voornamelijk landarbeiders gevestigd, werkzaam op de boerderijen in de omringende polders.

Voortkomend uit de stichting als schans ter verdediging van de rijksgrens kent Bad Nieuweschans een afwijkende typologie. Bad Nieuweschans is een komdorp. De dorpskern kent een orthogonale structuur met vooral gesloten straatwanden. Het dorp werd voorheen omgeven door een vijfpuntig stelsel van verdedigingswerken, waarvan sporen nog herkenbaar zijn.

REGIEAANWIJZING

Het beleid is gericht op het afleesbaar houden van de karakteristieke lintenstructuur in het Oldambtster landschap, met de doorgaande hoofdlinten, en dwars hierop de laantjes en verbindingslinten. Ontwikkelingen mogen niet ten koste gaan van de transparantie binnen deze linten en de visuele verbondenheid met het omringende landschap, zowel in hoofdlinten als bij verbindingslinten en dwarslaantjes. Waar zich de mogelijkheid voordoet, wordt structuurverstorende bebouwing aangepast of verwijderd. Omgekeerd is ook de afleesbaarheid van de typerende dorpsstructuur vanuit het omringende landschap van cruciaal belang.

De doorgaande oude hoofdlinten worden qua bebouwing en inrichting opgevat als ruimtelijke eenheid. Nieuwe -grotere- invullingen langs de oude structuren worden zorgvuldig ingepast binnen de ruimtelijke karakteristiek van deze gebieden. Nieuwbouw die voor wat betreft de typologie of korrelgrootte niet past binnen de lintenstructuur krijgt een plek in de meer recente dorpsuitbreidingen in de oksels van de linten, die een veel vormvrijer karakter hebben.

Voorzieningen horen van oudsher thuis aan het hoofdlint; qua dynamiek en representatie behouden de hoofdlinten hun belangrijke ruimtelijke functie. Het woonkarakter van de verbindingslinten en de meer informele dwarslaantjes wordt beschermd.

Stedenbouwkundige Basisstructuur

Legenda

Hoofdlinten

Dwarslaantjes en verbindingslinten

Uitbreidingswijken

Dorpsbebouwing

De Oldambtster bebouwing weerspiegelt de sociale contrasten uit het verleden en varieert van zeer kleine en eenvoudige arbeiderswoningen tot imposante boerderijen en luxueuze renteniersvilla's. Naast de agrarische en woonbebouwing komt met name in de meer verdichte delen van de dorpslinten ook andersoortige bebouwing voor, zoals kerken, scholen, winkels, bedrijven als smederijen, molens etc. In dit rijkgeschakeerde bebouwingsbeeld overheerst globaal de periode 1870-1920.

Kenmerkend voor het gebied is het Oldambtster boerderijtype. Hoofdkenmerk is dat schuur en voorhuis van de boerderij onder een doorlopende noklijn zijn ondergebracht, waarbij de schuur via sprongsgewijze versmallingen, de zogeheten krimpen, overgaat in het voorhuis, zoals ook bij deze boerderij aan de Hoofdstraat in Beerta.

Oldambtster boerderij

Vergroting vindt bij het Oldambtster type plaats door verlenging van de boerenschuren. Ook veel kleinere boerderijen en bijvoorbeeld arbeiderswoningen zijn met een krimp uitgerust. Dit kleine gebouwtype wordt daarom ook wel krimpentype genoemd.

krimpentype

Landarbeiderswoningen zijn veelal uitgevoerd als eenkamerwoningen met een stalgedeelte. Het grootste deel van deze woningen is in de loop der tijd afgebroken of (zeer) ingrijpend verbouwd. Goed bewaard gebleven is de arbeiderswoning aan de Hoofdweg te Midwolda, die oorspronkelijk heeft behoord tot het landgoed van de Ennemaborg.

Daarnaast is veel dorpsbebouwing, waaronder ook bebouwing voor detailhandel, uitgevoerd als dwarshuis. Het dwarshuis komt in de hele provincie Groningen voor en is een overwegend symmetrisch gebouwtype met de nok haaks op de kavelrichting.

Het dwarshuis aan de Hoofdweg in Midwolda is het geboortehuis van de staatsman Goeman Borgesius. Dwarshuizen en later ook villabebouwing komen in grotere en kleinere varianten voor als huisvesting van de middenstand en notabelen zoals renteniers. Vooral de villa's zijn in uiteenlopende architectuurstijlen uitgevoerd. Ook de rijk gedecoreerde villa is te vinden aan de Hoofdweg te Midwolda.

dwarshuis

villa

Slingertuinen

De boerenerven met hun imposante gebouwen en het hoog opgaande geboomte van windsingels en voortuin zijn vaak van verre zichtbaar. Zij bepalen de dorpssilhouetten in de Dollardrand. Kenmerkend voor het rijke agrarische erf in het Oldambt is de zogeheten 'slingertuin', een parkachtige siertuin gebaseerd op de Engelse landschapsstijl met hoog opgaand geboomte, slingerende paden, waterpartijen, glooiende grasvelden en een bergje bij voorkeur voorzien van een prieel. De slingertuin is gericht op een zo aantrekkelijk mogelijke omlijsting van en zicht op het representatieve vooreind van de boerderij. Sommige landschappelijke tuinen zijn nog intact. Sinds het verschijnen van het rapport ´Boerenerven in het Oldambt: Historisch onderzoek en suggesties voor verbeteringen´ in 1990 is er een toenemende aandacht voor slingertuinen. Dit heeft onder meer geleid tot herstel van (delen van) dergelijke historische tuinen. Van veel andere is de basale aanleg nog aanwezig met monumentale bomen, glooiende grasvelden en slingerende waterpartijen. Ook renteniersvilla's zijn wel voorzien van een slingertuin. Een bekend voorbeeld is de monumentale slingertuin voor de boerderij 'Hermans Dijkstra' te Midwolda.

boerderij en tuin Hermans Dijkstra

Op plekken in de linten waar veel erven met slingertuinen voorkomen, ontstaat het beeld van een weg door een parkachtig landschap dat sterk contrasteert met het rechtlijnige polderlandschap.

REGIEAANWIJZING

Bebouwing

De kenmerkende Oldambtster boerderijen, en (woon)bebouwing in de vorm van het krimpentype, het dwarshuis en de villa bepalen het historische bebouwingsbeeld in het Oldambt. Daarnaast komt cultuurhistorisch waardevolle, andersoortige bebouwing voor als kerken, scholen en bedrijfsbebouwing.

Inzet van het beleid is om die objecten en ensembles te behouden die ankerpunten vormen in de ruimtelijke opbouw van de linten. Bij functieverlies van beeldbepalende objecten wordt ingezet op het zoeken naar nieuwe, passende functies zodat deze elementen behouden kunnen blijven.

Nederzettingen-structuur van de Dollardrand

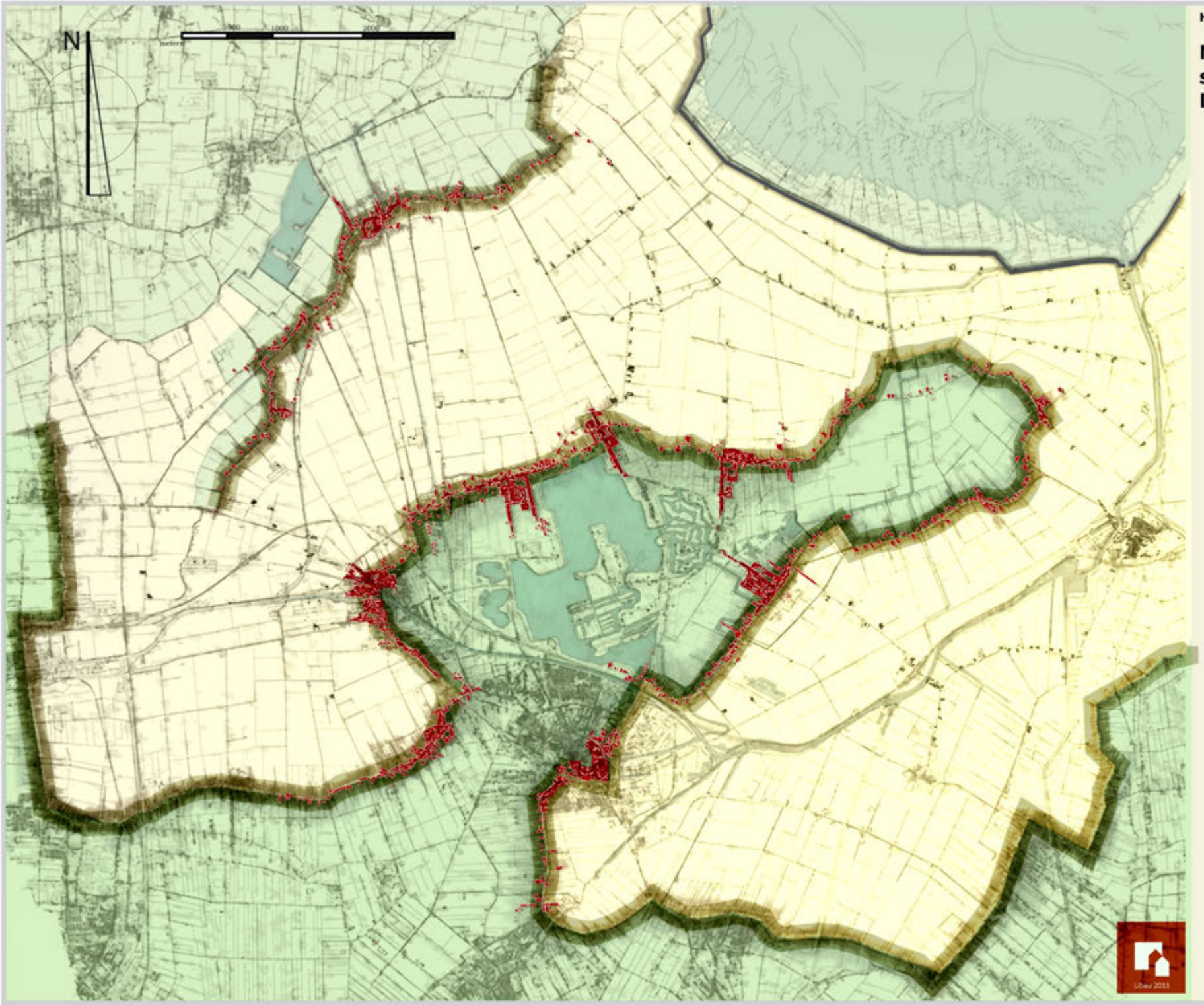

Kwalitatief Ruimtelijk Ontwikkelingsperspectief
Oldambt 2011-2012

HOOFDSTUK 4

Schiereiland van Winschoten

Zijlijnen

Regieaanwijzingen

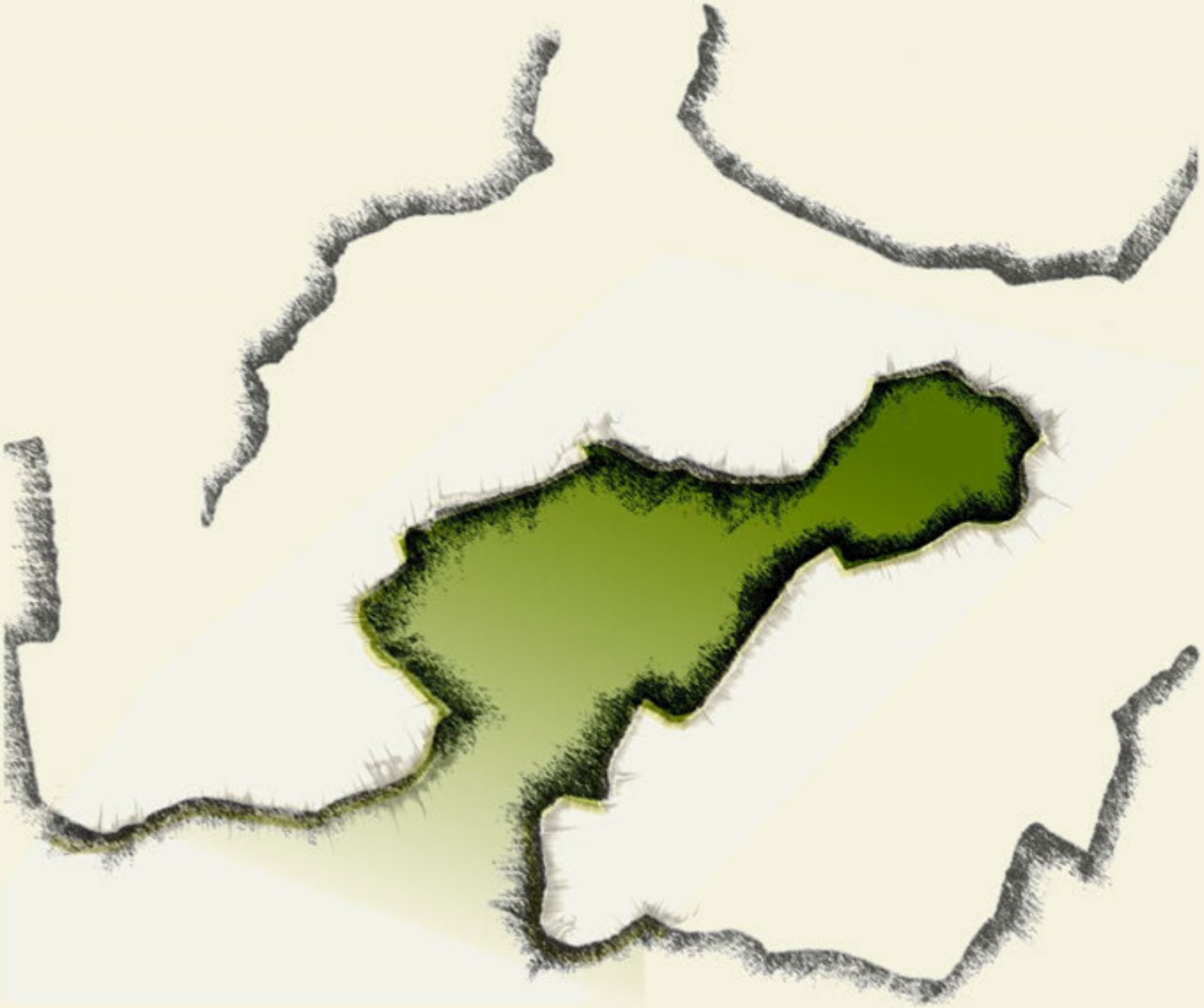

Oldambtmeerland binnenring nederzettingspatroon
-Specifieke dorpen structuur

Gezamenlijk vormen de plaatsen Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde, Beerta, Winschoten en Heiligerlee een ring met meer stedelijke dynamiek in het verder vooral agrarische Oldambt. Vanuit de occupatiegeschiedenis valt de ringvorm te verklaren door de ligging van deze dorpen op hoger gelegen, pleistocene zandruggen rond een komvormige laagte. Dit laaggelegen binnengebied is lange tijd een nat veengebied geweest met twee veenmeren, het Scheemdermeer en het Huningameer.

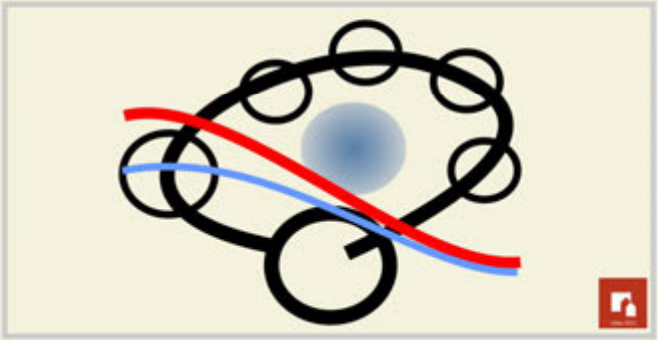

Dorpenkrans

Het Huningameer wordt pas rond 1840 definitief drooggelegd en in gebruik genomen als weidegebied. In het binnengebied ontstaan geleidelijk dun bebouwde linten met vooral kleinere boerderijen en landarbeiderswoningen. De oostelijke oever van het oude Huningameer is nog goed herkenbaar in de halve ronding van de weg langs de Kromme Elleboog en Ekamp. Nabij het ingepolderde meer kwam later de nederzetting Meerland te liggen. Het gebied is echter altijd relatief dun bevolkt gebleven. Het gehucht Scheemdermeer vormt de enige herinnering aan het tweede, drooggevallen meer in de komvormige laagte.

Huningameer op de Beckeringhkaart 1781

Met de aanleg van het Oldambtmeer in 2005 liggen de dorpen opnieuw rond een natte kern. De dorpen worden sinds de ontwikkeling van de Blauwestad ook wel aangeduid met de term het Blauwe lint. Kenmerkend voor de dorpenreeks zijn de doorgaande wegverbindingen via de hoofdlinten. Ook de voorzieningen zijn voor het overgrote deel in deze hoofdlinten gesitueerd.

Blauwestad

Blauwestad is de naam van het opzienbarende project waarbij acht vierkante kilometer landbouwgrond in het Oldambtmeerland tussen de plaatsen Winschoten, Scheemda, Midwolda, Oostwold, Finsterwolde en Beerta onder water is gezet. Doel van deze ongewoon drastische ruimtelijke ingreep is het Oldambt uit het oogpunt van leefbaarheid nieuw leven inblazen. Het gebied moet niet alleen aantrekkelijk worden voor nieuwe inwoners, bezoekers en bedrijven. Vooral ook het omliggende gebied moet meerwaarde gaan ondervinden. Blauwestad wordt ingezet ter vergroting van de werkgelegenheid in de regio, versterking van de toeristisch-recreatieve infrastructuur, het wonen en verbetering van de bereikbaarheid in de regio.

Vanaf 2005 wordt het water ingelaten in het Oldambtmeer. Met het project wordt aan de bestaande natuur vier vierkante kilometer blauw en groen toegevoegd of herontwikkeld. Inclusief het meer van acht vierkante kilometer groot ontstaat zo een aaneengesloten natuurgebied van bijna twintig vierkante kilometer tussen reservaat De Tjamme in het noordoosten en de Midwolder Plassen en het landgoed Ennemaborg in het westen. De woonbebouwing van Blauwestad is losgehouden van de omringende dorpen en geconcentreerd op een aantal (schier)eilanden in het meer. In 2004 is de verwachting dat het nieuwe landschap met 1480 woningen en veel natuur rond 2016 zou worden bevolkt door vierduizend mensen. Omdat de kavelafname minder snel verloopt dan verwacht worden de woningbouwplannen getemporiseerd en aangepast. Daarnaast zetten provincie en gemeente in de Ontwikkelingsvisie Blauwestad (2010) in op de verdere inrichting in het gebied ter versterking van recreatie en toerisme in het gebied

Natuurontwikkeling Oldambtmeerland: van Ennemaborg tot bosbouw

In vergelijking tot het polderlandschap van de Wiede Leegte kent het Oldambtmeerland een meer besloten karakter dat samenhangt met de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Het gebied kan worden getypeerd als raamwerk van groene kamers. Hoewel beslotener, is ook hier geen sprake van een gesloten wereld; door openingen in de wanden van de 'groene kamers' zijn doorzichten mogelijk evenals vista's over het Oldambtmeer.

Het landgoed de Ennemaborg vormt een waardevol element in de landschapsbeleving van het westelijk deel van Oldambtmeerland. Grote delen van het landgoed zijn openbaar toegankelijk voor omwonenden en andere recreanten. Het zuidelijke deel wordt doorsneden door de A7 en het Winschoterdiep, hetgeen een belemmering vormt voor de toegang vanuit het zuiden.

De geschiedenis van het landgoed de Ennemaborg is nauw verbonden met de exploitatie van veen en bos. Deze exploitatie heeft een bepalende rol gespeeld in het westelijk deel van Oldambtmeerland en gezorgd voor het ontstaan van de Midwolder Plassen en de bebouwingslinten langs de Hoethslaan en Niesoordlaan.
Het oostelijk deel van Oldambtmeerland is in transitie. Met de komst van de Blauwestad zijn nieuwe natuurgebieden ontstaan. Tot slot is de commerciële bosbouw in het noord-oosten in principe van tijdelijke aard en niet openbaar toegankelijk.

REGIEAANWIJZINGEN

Blauwestad
Er ligt een ontwerpopgave voor delen van de zone tussen het Oldambtmeer en de achterzijde van de bebouwingslinten van de omringende dorpen. De ontwerpgave betreft de adressering van de dorpen aan het Oldambtmeer en de wijze waarop het meer zich aan zijn omgeving hecht. Het inpassen van nieuwe ontwikkelingen voortkomend uit de recreatieve dynamiek rond het meer is onderdeel van die opgave. **Van belang is dat structuurlijnen zichtbaar blijven of waar mogelijk worden hersteld, waardoor de ruimtelijke opbouw en ontstaans-geschiedenis van het gebied afleesbaar blijven.**

Natuurontwikkeling
Bij natuurontwikkeling in Oldambtmeerland wordt gestuurd op het afleesbaar houden van de landschappelijke onderligger, waaronder de komvormige laagte te midden van de dorpenkrans. Dit betekent onder meer dat naast meer besloten 'groene kamers' ook doorzichten tussen de verschillende deelgebieden behouden blijven. Ook liggen er kansen ten aanzien van de verbinding tussen de groengebieden onderling en met de nabijgelegen woongebieden.

Oldambtmeerland

Blauwestad
Ontwikkelingsgebied
ussenzones

Ennemaborg en Midwolder Plassen
Natuurontwikkeling

Landschappelijk Raamwerk
met groene kamers doorzichten op de Wiede Leegte en Binnenlanden

Legenda

- tussenzones
- Ennemaborg (1) Midwolder Plassen (2)
- groene kamers
- bosaanplant
- uitzichtlijnen
- visuele verbindingen
- verbindingzones

Winschoten

Winschoten heeft zich ontwikkeld tot het regionale centrum van bestuur, onderwijs, handel en industrie in het Oldambt en is uitgegroeid tot de tweede stad van de provincie Groningen. Deze centrumpositie vindt haar bescheiden, elfde-eeuwse oorsprong in de kruising van een handelsweg met het riviertje de Rensel. De handelsweg Groningen-Munster volgt een zandrug en loopt ook langs Westerlee en Heiligerlee. Geleidelijk ontstaan de bebouwingskernen Wevershorn en Molenhorn met daartussen een lintstructuur. Parallel aan het bebouwingslint langs de Langestraat loopt de Venne, het gedempte tracé van het Winschoterdiep (1727). Door de latere verstedelijking van Winschoten is deze oude lintstructuur geleidelijk minder zichtbaar geworden. Winschoten kent ook een (relatief kortstondig) vestingverleden. De laat zestiende-eeuwse omwalling wordt in de loop van de achttiende eeuw weer geslecht. Winschoten ontwikkelt zich vervolgens tot bestuurlijk en handelscentrum van het Oldambt. De groei van Winschoten zet in de tweede helft van de negentiende eeuw door, onder meer door de aanleg van de spoorlijn Groningen-Nieuweschans in 1868. Ten behoeve van de verdere uitbouw als handels- en industriestad wordt in 1880 het Omsnijdingskanaal gegraven. Het tracé van dit inmiddels gedempte kanaal fungeert als noordelijk deel van de singels rond het ruwweg rechthoekige centrumgebied. Het centrumgebied is ingebed in een laddervormige wegenstructuur met uitvalswegen in vier richtingen en dwarsverbindingen als de oude Bovenburen, de Stationsweg en de Udesweg. De uitvalswegen, zoals de Grintweg, de Trekweg, Sint Vitusholt, de Beertsterweg en de Blijhamsterweg volgen historische tracés en zijn veelal voorzien van lintbebouwing. De Hoorntjesweg heeft deel uitgemaakt van een oude route in noordelijke richting, maar hier is niet langer sprake van een doorgaande route. Aan de noordzijde vormen het Winschoterdiep en de A7 een duidelijke barrière. Door de voorgenomen langzaamverkeersbrug Blauwestad Winschoten worden noord- en zuidzijde beter op elkaar betrokken. Naar het oosten toe sluit de kleinschaliger, afwisselende structuur met laantjes aan op de structuur van Heiligerlee. Hoewel sprake is van een doorgaand hoofdlint, heeft Heiligerlee een duidelijke eigen, dorpse identiteit. De bedrijventerreinen in het oosten van Winschoten worden begrensd en ontsloten middels de Oostelijke Rondweg.

Voor het centrumgebied van Winschoten is recentelijk de Centrumvisie Winschoten 2025 ontwikkeld. Deze visie is gericht op kwaliteitsverbetering in het centrum waarbij zogeheten 'krimpgelden' worden ingezet. De visie gaat uit van een fasegewijze aanpak om de beleving en de identiteit te versterken. De singels en uitvalswegen rond het centrumgebied worden opnieuw vormgegeven, en van daaruit worden het Hart (stadshart) en de 3 verbindingszones ingevuld met water, groen en recreatief winkelen.

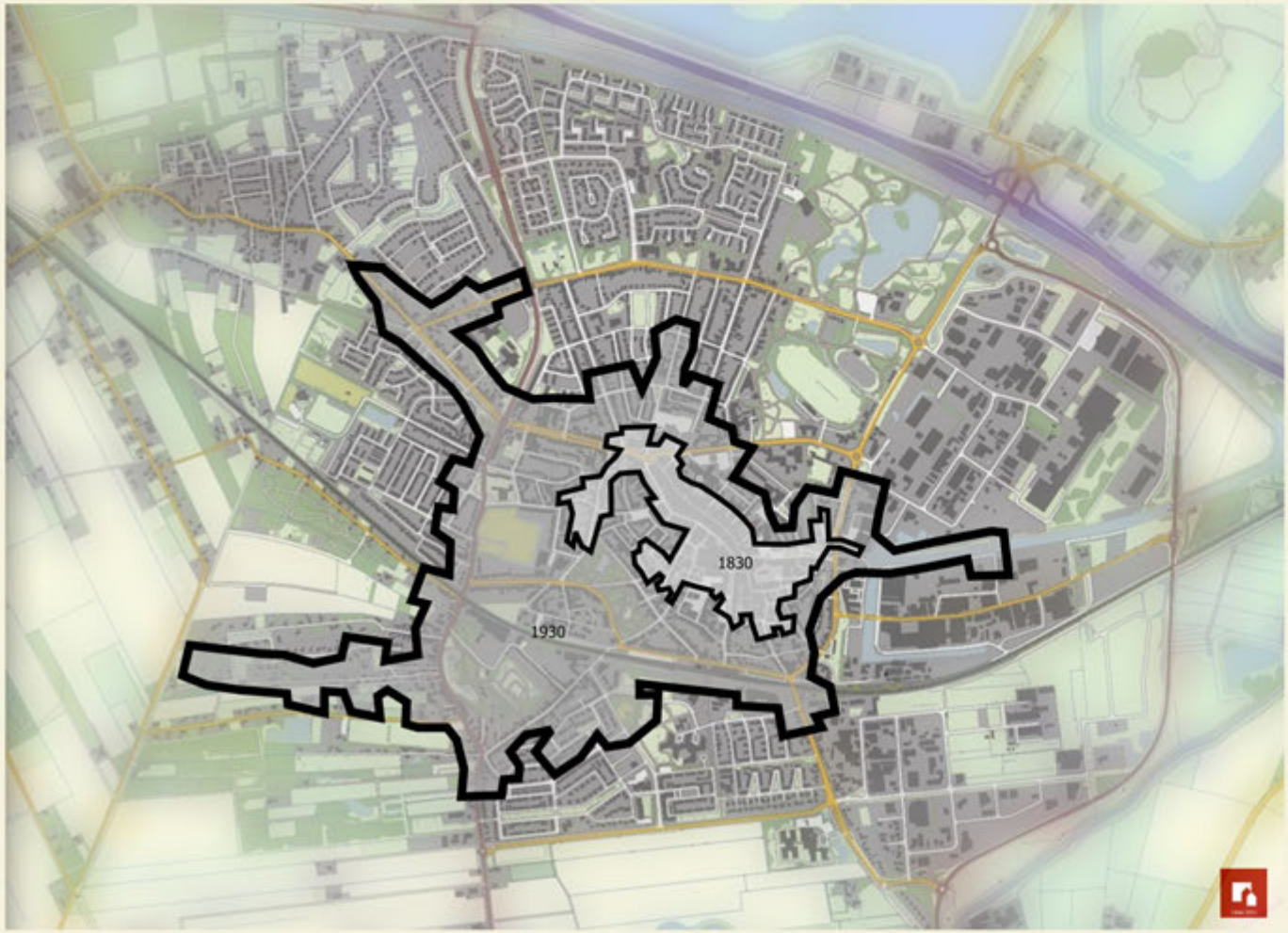

REGIEAANWIJZING

De inzet is primair gericht op het zichtbaar houden van de ruimtelijke continuïteit van de historische tracés in en rond Winschoten en daarmee op de landschappelijke hechting van Winschoten aan zijn omgeving.

Binnen de historisch gelaagde stedenbouwkundige structuur van Winschoten blijven de hoofd- en dwarslinten met oudere lintbebouwing door schaal en diversiteit zichtbaar als hoofddragers. De uitvalswegen vormen zowel stadsentrees als overgangen richting het buitengebied. Samen met de stadsranden verdienen deze historische tracés bijzondere aandacht; bij ontwikkelingen wordt ingezet op behoud van het gebiedseigen karakter van deze elementen. De eigen identiteit van Heiligerlee ten opzichte van Winschoten blijft herkenbaar.
In het centrumgebied kan de oorspronkelijke aansluiting van de oude structuurlijnen zoals (water)wegen worden ingezet ter versterking van de structuur en ruimtevormen.
De oude verbinding in noordelijke richting, de Hoorntjesweg, krijgt als deel van de oude structuur weer een verbinding met het overige deel van de hoofdstructuur. Mogelijk kan de voorgenomen nieuwe brug naar de Blauwestad daaraan bijdragen.

Winschoten -
Historische structuurlijnen vanuit omgeving

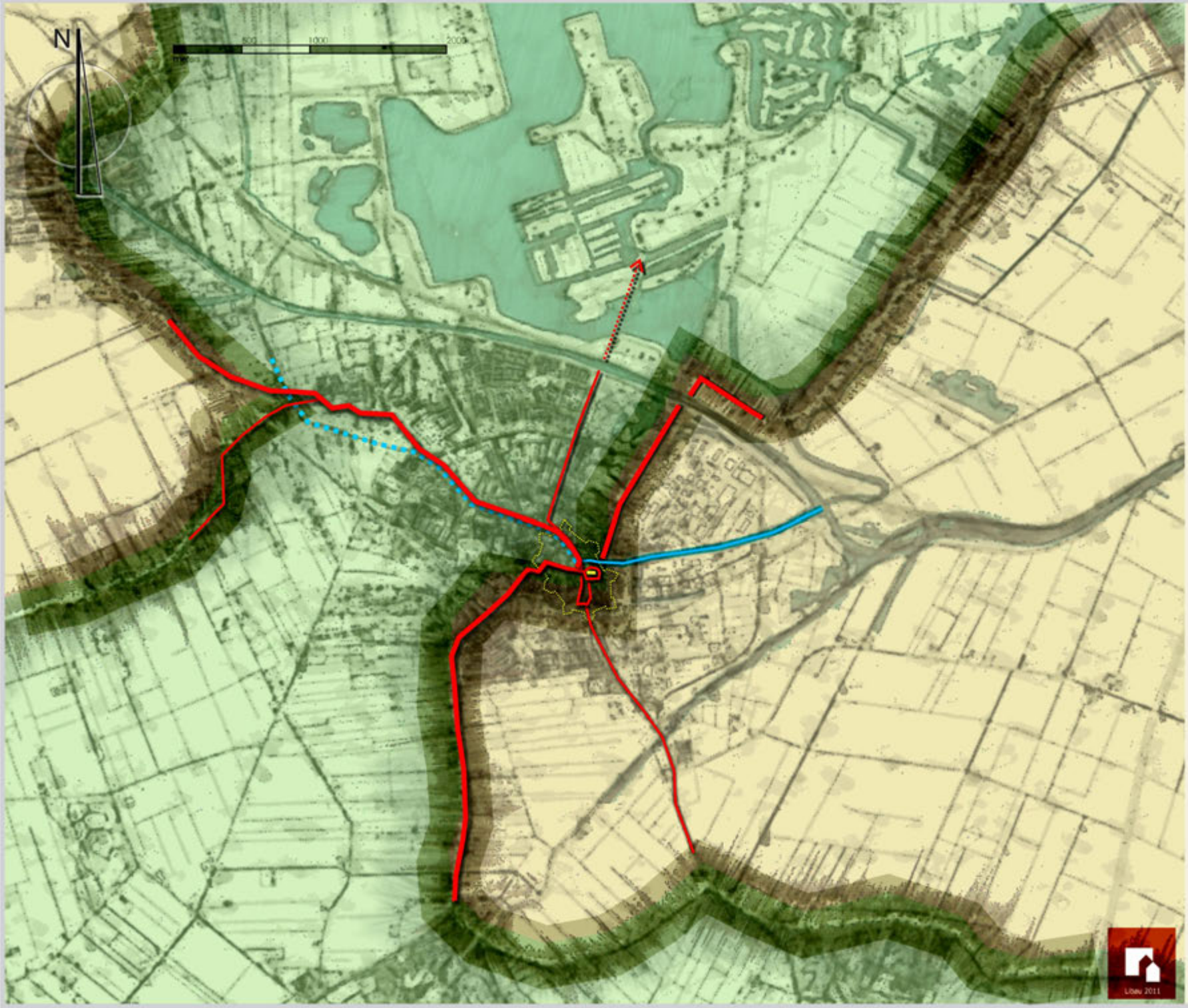

HOOFDSTUK 5

Kwelder en Zeedijk

Zijlijnen

Regieaanwijzingen

Profiel Zeedijk met boerderijenlint

Kwelder

Het Oldambt biedt als kustgebied bijzondere natuurwaarden. De Kwelder, het buitendijkse deel van de Waddenkust, wordt beschermd als Natura 2000 gebied. Bovendien heeft het totale Waddengebied de status van werelderfgoed. De huidige Zeedijk is ontstaan bij de aanleg van de Carel Coenraadpolder in 1924 en later op Deltahoogte gebracht.

Verdronken dorpen

Archeologie

Onder de zeeklei van de Wiede Leegte ligt deels nog het fossiele middeleeuwse veenontginningslandschap. Onder het kleidek zijn de resten van deze ontginningen in de vorm van nederzettingssporen van bijvoorbeeld steenhuizen, kerken, begraafplaatsen, wegenstructuur, verkaveling en grondbewerking goed bewaard gebleven. Aangenomen wordt dat de oude nederzettingen op de voormalige oeverwal van de Eems geheel zijn weggeslagen door de opeenvolgende Dollardinbraken. Wel is het mogelijk dat plaatselijk verspoelde resten van deze bewoning worden aangetroffen. Archeologische sporen vormen een belangrijke bron van informatie over de veenontginningen en de daarop volgende periode waarin de invloed van de zee dusdanig toeneemt dat het gebied verlaten moet worden.

Ten aanzien van de omgang met bekende en te verwachten archeologische waarden heeft de gemeente in 2010 gemeentelijk archeologiebeleid en een bijbehorende Beleidskaart Archeologie vastgesteld.

Kaartbeeld Verdronken dorpen.
Bron - Stratingh en Venema 1864

REGIEAANWIJZING

Vanwege de hoge landschappelijke en natuurwaarden vormt de Kwelder een buitengewoon kwetsbaar gebied. Uiterste behoedzaamheid is geboden. Dit geldt ook voor eventuele ingrepen ter plaatse van de Zeedijk en de directe omgeving daarvan, vanwege het feit dat de Zeedijk zowel in de Kwelder als in een groot deel van de Wiede Leegte als beeldbepalend element aanwezig is.

Kwelder en Zeedijk

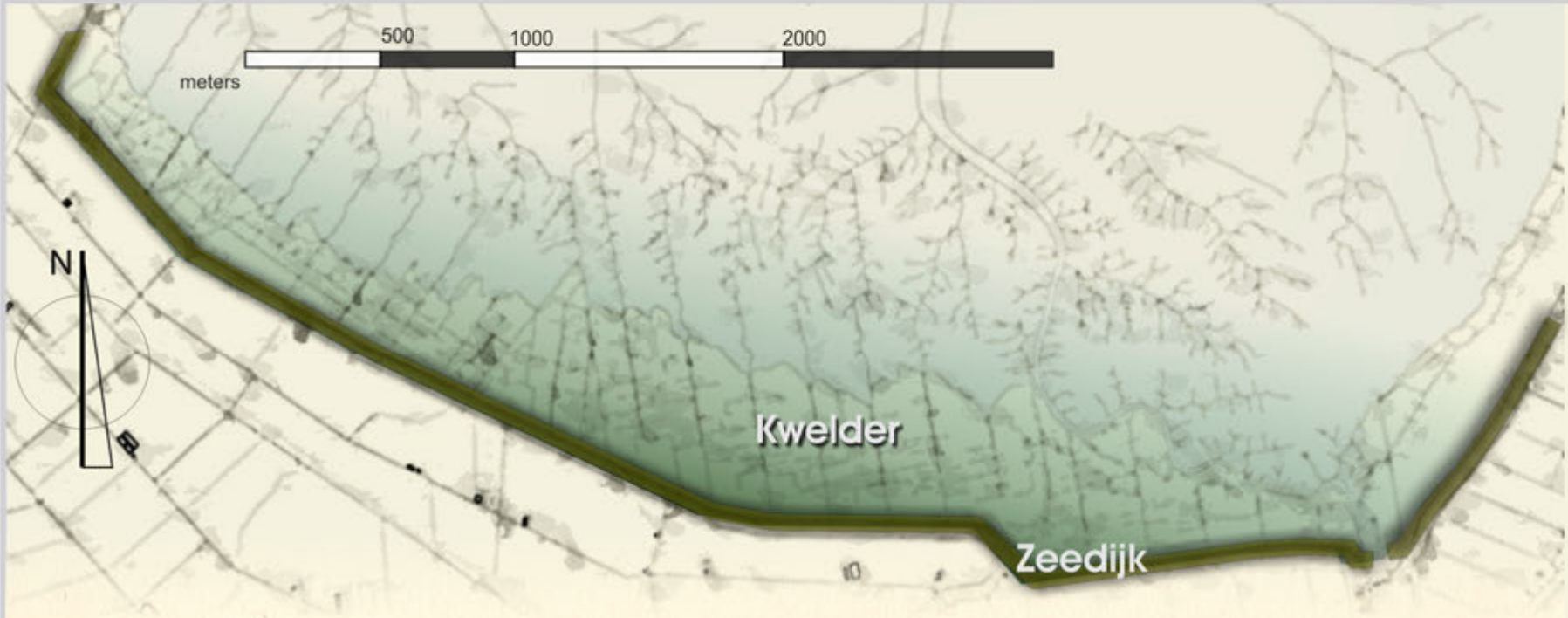

Literatuurlijst

Ader, E. et al: *Zicht op het Oldambt: Het landschap als drager van cultuurhistorisch erfgoed. Aanvraag voor het aanwijzen van het Oldambt als 'beschermd landschapsgezicht'.* 2007.
Albers, S., H. Boer & A. Klungel-Zoutman et al: *De boerderijen in het "Wold-Oldambt": Scheemda Midwolda Ekamp Meerland Heiligerlee Westerlee Meeden.* Deel 1 &2. Scheemda 1997.
Albers, L.H., S. Bakker-Weenink & M.B. Schöne: *Boerenerven in het Oldambt: Historisch onderzoek en suggesties voor verbeteringen.* Utrecht 1990, deel 1 & deel 2.
Banga, F.E.: *Winschoten: Stad tussen 't Oldambt en Westerwolde.* Groningen 1997.
Blauwestad in het Oldambt: Ontwikkelingsvisie. Provincie Groningen en gemeente Oldambt 2010.
Boer, H.: *Geschiedenis van het waterschap Oldambt.* Appingedam 1999.
Boer, J.: *Dorpen in Groningen.* Groningen 1980.
Botke, Y.: *Boer en Heer: de 'Groninger boer' 1760-1960.* Assen 2002.
Bulder, B.: *Drieborg: Een dijkdorp in Groningen.* Scheemda 2000.
Centrumvisie Winschoten 2025. Gemeente Oldambt 2011.
Clabbers, H.: *Slow ... gro(w): Rapport afstudeeropdracht doorstart Blauwestad.* Groningen 2010.
Crebas, B.: *Boerderijen en hun bewoners* (boek III). Finsterwolde 1999.
Dorpsontwikkelingsplan Midwolda en Oostwold. Hoorn 2008.
Dorpsontwikkelingsplan Noordelijke Dorpen. Scheemda 2008.
Dorpsontwikkelingsplan Scheemda. Hoorn 2009.
Dorpsontwikkelingsplan Westerlee en Heiligerlee. Hoorn 2009.
Elerie, H., W. Foorthuis & K. Siderius et al: *Grenzeloos: De identiteit van het landschap in de Eems Dollard Regio.* Groningen 1993.
Feddes, F.: Nota Belvedere: *Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inriching.* Den Haag 1999.
Gebiedsvisie Meerland Ekamp: Rustig hart van Blauwestad. 2007.
Georgius, R. et al: *Boerderijenboek Nieuwolda / Nieuw Scheemda.* Scheemda 1998.
Giezen, J.S.: *De geschiedenis van de N.V. Stoomtramwegmaatschappij "Oldambt-Pekela".* Scheemda 1982.
Groenendijk, H. & R. Bärenfänger: *Gelaagd landschap: Veenkolonisten en kleiboeren in het Dollardgebied.* Bedum 2008.
Groothuis, H. et al: *Toekomstvisie: "Oldambt", grenzeloos Goûd!: Gids en inspiratieboekje voor de jongste watergemeente van Nederland.* Winschoten 2009.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Nieuwolda: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Midwolda: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Scheemda: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Finsterwolde: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Nieuweschans: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Winschoten: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Beerta: gemeentebeschrijving regio Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Harkema, P., M. Panman en L. Hacquebord: *Regiobeschrijving Oldambt/Westerwolde.* Groningen 1991.
Kadernota Bestemmingsplan Buitengebied. Gemeenten Reiderland, Scheemda en Winschoten. 2008.
Klerck, Th. de & O. Mellema: *Boerderijen en hun bewoners* (boek II). Winschoten 1976.
Koers, J., M. Kruijswijk, W. van der Lelie & C. van Zetten et al: *Canon van het Oldambt.* Winschoten 2011.
Kooiman, M.A.: *Cultuurhistorische verkenning Oostelijk Oldambt.* Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zeist 1993.
Knottnerus, O.S. et al: *Rondom Eems en Dollard: Historische verkenningen in het grensgebied van Noordoost-Nederland en Noordwest-Duitsland.* Groningen/Leer 1992.
Landschapsontwikkelingsplan Oldambt, Westerwolde en Veenkoloniën. 2006.
Leidijken in Oost-Groningen. Landschapsbeheer Groningen. Hoogkerk 2004.
Masterplan Nieuweschans. 2009.
Molema, J., M. de Jong, M. Rooke & A. Mennens-van Zeist: *Nota Archeologiebeleid gemeente Oldambt.* Groningen 2009.
Noteboom, H.: *Boerderijen en hun bewoners* (boek I). Winschoten 1968.
Openbare ruimte centrum Winschoten: bouwstenen voor kwaliteit. Gemeente Winschoten 2003.
Posthumus,H.: *Op zoek naar grenspalen: Wandelingen langs de grens van paal tot paal.* Assen 2010.
Redengevende omschrijvingen beschermde gezichten. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: Nieuweschans 1971, Oostwold 1988, Nieuw-Beerta 2009 en Oostwold 2011.
Steenhuis, A.: *Het lied van de Eems: Van de monding naar de bron.* Amsterdam 2011.
Stratingh, G.A. & G.A. Venema: *De Dollard, of geschied-, aardrijks- en natuurkundige beschrijving van dezen boezem der Eems.* Groningen 1855.
Veranderingen in het Oldambt: Provinciale excursie Bond Heemschut 17 juni en 21 oktober 2006.
Verbers, A.L.L.M., A. Schuring & W. Zijlstra: *Langs de Linie van de Eems: Een onderzoek naar de mogelijkheden voor herstel, versterking en functiecombinaties van schansen en vestingen in de grensstreek van Oost-Groningen.* Groningen 2007.
Visser, S.: 'Aan de oevers van de oude Dollard'. *Noorderbreedte* 5 1990.
Weger, G. de & A. Jansen: *Stoomtramwegmaatschappij Oostelijk Groningen 1915-1947.* Haarlem 1999.
Welstandsnota gemeente Oldambt. Winschoten 2011.
Westerman, F.: *De Graanrepubliek.* Amsterdam 2008.
Woonplan Oldambt 2009-2018. Gemeenten Reiderland, Scheemda en Winschoten 2009.

Verklarende Woordenlijst

agglomeratie – complex van stad of steden en voorsteden
Belvedèregebied – gebied dat vanwege bijzondere landschappelijke en/of cultuurhistorische waarden is benoemd in de Nota Belvedère, rijks beleidsnota uit 1999 over de relatie tussen cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting
blokverkaveling – grondverdeling in rechthoekige percelen
flèche – open veldwerk bestaande uit twee facen die een uitspringende hoek vormen (face – uitspringende hoek van een bastion)
gerend – met schuine of scheve richting
leidijk – dijk aangelegd langs een watering, bijvoorbeeld een moerasgebied, om waterstanden uit oogpunt van verdediging te kunnen controleren
MIP – Monumenten Inventarisatie Project: inventarisatie van stedenbouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940
occupatiegeschiedenis – geschiedenis van inbezitneming, bewoning en ontginning door de mens
orthogonaal – met rechte hoeken
Pleistoceen – geologisch tijdvak dat duurde van 2,588 miljoen tot 11,56 duizend jaar geleden. Het Pleistoceen is onderverdeeld in een vijftigtal meer en minder koude ijstijden en warmere tussenperioden
redoute – kleine veldschans, gesloten veldwerk zonder inspringende hoeken
ruilverkaveling – bijeenvoeging van de grondeigendom van verschillende eigenaren gevolgd door nieuwe verdeling om grondversnippering, ondoelmatige vorm en verspreide ligging van percelen tegen te gaan
sleeplijn – hier overdrachtelijk gebruikt: lijn waarlangs het inpolderingspatroon afleesbaar is
slingertuin – parkachtige siertuin bij boerderijen of villa's gebaseerd op de Engelse landschapsstijl
strokenverkaveling – grondverdeling in smalle, langgerekte percelen

gemeente Oldambt

Colofon

Onderwerp: Ruimtelijk ontwikkelingsperspectief Oldambt

Publicatie: februari 2012

Opdrachtgever: gemeente Oldambt

postadres Postbus 175
9670 AD
WINSCHOTEN

telefoon 0597 482000
E-mail info@gemeente-oldambt.nl

Contactpersoon gemeente Oldambt:

Ir. P.IJ.Ziel

telefoon 0597 482462
E-mail piet.ziel@gemeente-oldambt.nl

Aan deze productie werkten mee:

Alex van Spijk, landschapsarchitect (Libau)
Auke Lammersma, team vergunningen, welstandssecretaris (Oldambt)
Corrie Boer, coördinator Libau Steunpunt (Libau)
Eef Flooren, beleidsmedewerker monumenten, cultuurhistorie en archeologie (Oldambt)
Engelko Abbas, beleidsmedewerker RO (Oldambt)
Francien van Soest, sr. beleidsmedewerker landschap, fysisch-geograaf (Provincie)
George Kievietsbosch, landschapsarchitect, beleidsmedewerker groenbeheer (Oldambt)
Harrie van der Poel, beleidsmedewerker RO (Oldambt)
Herman Waterbolk, medewerker monumenten, secretaris monumentencommissie.(Libau)
Jeanet Oosterveld, sr. beleidsmedewerker landschap, planoloog (Provincie)
Jeanine de Kleine, beleidsmedewerker RO (Oldambt)
Linda Noorman, provinciaal bouwmeester, landschapsarchitect (Provincie)
Nans Kolff, kunsthistorica, beheerder vestingmuseum (Oldambt)
Peter Goudswaard, rayonarchitect (Libau)
Piet Ziel, stedenbouwkundige- en landschapsarchitect (Oldambt)
Theo Hoek, atelierleider team ruimtelijke kwaliteit, adjunct directeur (Libau)

Idee, coördinatie, verwoording en verbeelding:

Libau
Hoge der A 5
9712 AC Groningen

telefoon 050 312 65 45
E-mail info@libau.nl